

Van bouwmeesters tot bannelingen: de familie van Waesberghe te Gent voor 1600 – deel 1

Casper Van Waesberghe, Pieter Donche,
Matthias Storme en Lorette Van Waesberghe

Inleiding

1. Deze bijdrage reconstrueert de genealogie en geschiedenis van de familie van Waesberghe in Gent tijdens de vijftiende en zestiende eeuw.¹ Ze volgt de lotgevallen van de afstammelingen van Lieven van Waesberghe (ca. 1425 – ca. 1485), die als prominente leden van het Gentse metselaarsambacht hun stempel op het uitzicht van de stad wisten te drukken. Nadien zou de familie ook politieke macht verkrijgen via de vele schepenambten die ze in de wacht kon slepen. Ondanks tegenslagen tijdens de vele revoltes die Gent gekend heeft, wist de familie in de zestiende eeuw op te klimmen tot de hogere Gentse middenklasse. Tegelijkertijd zou ze ook uitwijken naar enkele steden die vandaag tot de provincie Oost-Vlaanderen behoren, zoals Geraardsbergen, Aalst en Dendermonde. Tijdens de zeventiende eeuw verspreidde de familie zich steeds verder over het graafschap, waar ze op heel wat plekken invloed wist uit te oefenen. De rechtstreekse afstamming van veel van de nu nog levende Vlaamse naamgenoten van *Waesberghe* situeert zich dan ook in het Gent van de vijftiende en zestiende eeuw.

2. De familie van Waesberghe vindt haar oorsprong echter in de parochie Sint-Maria-Lierde, waar de straat 'Waesberg' vandaag nog steeds herinnert aan de heerlijkheid waaraan dit geslacht zijn naam ontleend heeft. Het bespreken van deze oorsprong valt echter

buiten het bestek van deze bijdrage.² Daarnaast dient opgemerkt te worden dat er heel wat naamdragers *Waesberghe* (zonder *van*) vermoedelijk niet van deze familie afstammen, maar van pachters op de Waesberg in Sint-Maria-Lierde.³ Ook deze aftakkingen worden hier buiten beschouwing gelaten. Het doel van deze bijdrage is dan ook expliciet om de genealogische afstamming te bewijzen van de Vlaamse naamdragers, en om de vele misverstanden die hierover bestaan recht te zetten.

Al sinds de zeventiende eeuw is er meermaals onderzoek gevoerd naar (gedeeltes van) de genealogie van Waesberghe. De verschillende versies spreken elkaar echter op diverse punten in de familiestructuur tegen, wat reeds tot veel verwarring leidde.⁴ Deze bijdrage

1 Deze bijdrage is het product van enkele jaren nauwe samenwerking tussen de vier auteurs. Als leden van de familievereniging van Waesberghe verzamelen Lorette Van Waesberghe en prof. em. Matthias Storme al decennialang alle gegevens over de familie van Waesberghe. Om voor eens en voor altijd de Gentse situatie uit te klaren, contacteerden zij genealoog Pieter Donche. Hij legde de archivalische basis van dit onderzoek en schreef een eerste versie uit. Casper Van Waesberghe nam de eindredactie op zich en herwerkte verschillende malen de tekst tot het huidige eindproduct. Alle auteurs droegen continu nieuwe informatie aan die het verhaal steeds correcter en vollediger maakte. Als eindredacteur wens ik mijn collega's nogmaals hartelijk te bedanken voor deze bijzonder fijne, leerrijke en enthousiaste samenwerking. Daarnaast wensen de auteurs uitdrukkelijk Sarah Van Steen en Birgit Reusens te bedanken voor hun bijzonder waardevolle toevoegingen en de prettige samenwerking.

2 Zie voor de oorsprong van de familie L. VAN WAESBERGHE & I. DE BURGGRAEVE, *Genealogie van de familie van Waesberghe*, Lochristi, 1995, pp. 1-5, 33-34. Zie ook J. VAN WAESBERGHE, La famille van Waesberghe: Notes Généalogiques historiques concernant son origine nobilière, in: *De Eik*, 1 nr. 4 (1976), pp. 167-288. Zie ook de korte bijdrage van Jean Louis de Joigny in H. DE LIMBURG-STIRUM (ed.), *Chanoine de Joigny. Manuscrit relatif aux Seigneuries de Flandre*, Oudenaarde, 1935, p. 173.

3 Dit lijkt ons het geval te zijn voor Ludovicus Waesberghe en zijn afstammelingen. VAN WAESBERGHE & DE BURGGRAEVE, *Genealogie van de familie van Waesberghe*, p. 287.

4 De belangrijkste vroege gedrukte bronnen voor deze genealogie zijn de geschiedenis van Geraardsbergen volgens kanunnik Jan van Waesberghe (J. VAN WAESBERGHE, *Gerardimontium, sive altera imperialis Flandriae metropolis eiusque castellania*, Brussel, 1627, pp. 124-126); de nota's door Philippe de l'Espinoy (P. DE L'ESPINOY, *Recherche des Antiquitez et Noblesse de Flandres*, Douai, 1631, pp. 280-284) en het loflied voor Hyacinth-Stanislas van Waesberghe (A.I. D'HANINS, *Elogium Vetustissimae, Celeberrimae Praenobilis Patritiae atque equestris familiae Waesberganae*, Gent, 1696). Een manuscript dat ten laatste uit 1724 dateert is 'un livre contenant plusieurs généalogies de Flandre l'an 1724 appartenant au chevalier de Berlaere Amman de la ville de Gand', waarin op folio 30 een genealogie van Waesberghe zou voorkomen. Een kopie van deze genealogie is een handgetekende stamboom die in het bezit was van de familie De Hert, afstammelingen van Gertrude van Waesberghe (1595-1665), een dochter van de infra nr. 76 genoemde Hubertus van Waesberghe ('la maison de Waesberghe', in privébezit). Een bijzonder belangrijk handgeschreven document is dan weer het 'Bewijs der Waerheydt', een achttiende-eeuwse genealogie die in 1730 werd geattesteerd door de wapenheren Richard de Grez en Jean-Joseph Hatrival, en tot minstens 1778 werd aangevuld (ook in privébezit, digitaal beschikbaar op:

tracht daarom de familiestructuur te reconstrueren steunend op authentieke archiefbronnen van de stad Gent. Bij de confrontatie van de gegevens gevonden in de Gentse archieven met die in oude handschriftelijke versies primeerde steeds wat uit de archiefbronnen bleek. Alleen wanneer gegevens in een oude genealogie compatibel waren met wat in de archieven gevonden werd, werden aanvullingen gemaakt, steeds met vermelding dat een gegeven uit een handschriftelijke genealogie komt.⁵

Familiemythes: Hollandse drukkers & Stroppendragers

3. Deze bijdrage heeft daarnaast ook als bedoeling om twee hardnekkige familiemythes te ontcrachten. Ten eerste tracht dit artikel duidelijkheid te scheppen over één van de meer prominente naamdragers: de metselaar Jan van Waesberghe die overlijdt tijdens de Gentse opstand tegen Karel V (1537-1540).⁶ Voor dit onderzoek werd dankbaar gebruik gemaakt van ander ongepubliceerd onderzoek naar gegevens over de familie in de Gentse archiefbronnen (uitgevoerd door Marie-Agnes Deprez, Wilfried Steeghers en prof. dr. Johan Dambruynne).⁷ Het was inderdaad prof. dr. Dambruynne die opperde dat er sprake zou zijn van twee verschillende Jan van Waesberghes die sporen hadden nagelaten

<https://www.storme.be/bewijsderwaerheyd.pdf>). Dit document verwijst naar het vorige als volgt: 'Dat den vorseiden Gillis van Waesberghe is soon van Guillaume ende Isabelle de Haegmentere blijkt uyt eenen boeck toebehoorende aen Ridder Heere de Boelaere amptman van de stadt Ghent die spreeckt van diversche afkomsten ofte stamboomen van Vlaenderen folio 30'. Ook de 'Oude Rol', een groot blad met een horizontaal genealogisch schema uit de negentiende eeuw, biedt een waardevolle vergelijking (eveneens in privébezit, digitaal beschikbaar op <http://storme.be/Ouderol.jpeg>). Deze loopt gelijk met het *Bewijs der Waerheydt*. Ten slotte zijn er ook de genealogische nota's door kanunnik Auguste Hellin (bewaard in de Koninklijke Bibliotheek van België (vanaf nu KBR), ms. G. 750, fols. 380r-382v). De meest recente stand van zaken is steeds terug te vinden op de website van de auteurs: <https://www.waesberg.be>.

- 5 Bronvermeldingen in de hierboven genoemde versies zijn uiteraard erg schaars. Dit betekent niet a priori dat deze beweringen onwaar zijn, alleen kunnen zij niet geverifieerd worden.
- 6 J. DAMBRUYNE, Keizer Karel: meester of knecht?, in: J. DECAVELE (red.), *Keizer tussen stropdraggers. Karel V 1500-1558*, Leuven, 1990, pp. 166-167. Jan van Waesberghe wordt verder onder nr. III uitgebreid besproken.
- 7 Marie-Agnes Deprez bezorgde ons tussen 1985 en 1987 een reeks getypte regesten uit de schepenregisters van Gedele in het Gentse stadsarchief (SAG, Reeks 330) voor de periodes 1349-1385, 1500-1518 en 1582-1795. Wilfried Steeghers bezorgde ons in 1993 een hele reeks getranscribeerde akten uit ditzelfde archief waar een van Waesberghe in vermeld wordt. De transcripties komen voornamelijk uit dezelfde schepenregisters (SAG, Reeks 330) nrs. 38, 39, 42, 43, 44 & 45. Andere transcripties zijn gemaakt uit het archief der metsers en steenhouders (SAG, Reeks 177). Prof. Dambruynne schreef in 2010 ten slotte twee onderzoeksverslagen over de Gentse van Waesberghes in de zestiende eeuw. Hij baseerde zich op de twintigste penningkohieren van 1571 en 1572, verschillende fiscale bronnen voor 1540, 1578, 1584 en 1585 en lijsten met politieke mandaten. We wensen prof. dr. Dambruynne enorm te bedanken voor de schat aan informatie die hij aangebracht heeft. Dit onderzoek is via de volgende link ook digitaal raadpleegbaar: <http://storme.be/J.Dambruynne-GentsevanWaesberghes.pdf>.

in de Gentse bronnen. Eén zou de Gentse metselaarsdeken zijn die stierf tijdens de revolutie, een andere Jan zou trouwen met de welgestelde Katelijne van Huffelghem, en werd volgens hem geboren in Geraardsbergen rond 1470.⁸

Volgens Dambruynne is de sociale discrepantie tussen de metselaars uit de vijftiende eeuw en de welstellende afstammelingen van Jan van Waesberghe in de zestiende eeuw te groot om vol te houden, waardoor hij opperde voor twee verschillende personen. Beiden zouden een vader hebben die Gillis heette, vandaar de mogelijke verwarring.⁹ De nieuwe gegevens die hier worden aangereikt doen echter heel sterk vermoeden dat deze twee personen wél met elkaar mogen vereenzelvigd worden. We zien dan ook dat de metselaarsfamilie al snel kan opklimmen binnen de rangen van haar corporatief kader, en actief deelneemt aan het laatmiddeleeuwse verenigingsleven in Gent. Later zouden haar telgen ook posities als schepen en thesaurier van Gent in de wacht slepen. Daarnaast is er ook heel wat indirect genealogisch bewijs voor deze betwiste afstamming. Het is echter goed mogelijk dat de vijftiende-eeuwse Geraardsbergse naamgenoten, afstammend van de heren van Waesberghe uit Lierde, een gemeenschappelijke voorouder hebben met de Gentse metselaars. Dat de Gentse metselaars van Waesberghe in de vijftiende eeuw nog niet tot de hogere klasse of hogere middenklasse behoorden sluit niet uit dat ze afstamden van een jongere zoon van de heren van Waesberghe: de jongere kinderen deelden in die tijd wel in de erfenis, maar niet of slechts beperkt in de leengoederen (waarin men volgens eerstgeboorterecht opvolgde).¹⁰ Onderzoek heeft ook uitgewezen dat er reeds vanaf het laatste kwart van de veertiende eeuw in Gent geen strakke scheiding meer was tussen adel, poorterij en de belangrijkste families van de ambachten.¹¹

4. De tweede mythe betreft het Nederlandse drukkersgeslacht 'van Waesberge'.¹² Deze dynastie start bij

- 8 J. DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe met betrekking tot de 16de eeuw*, II, pp. 13-14.
- 9 Het is niet uitgesloten dat er meer dan één Gillis van Waesberghe was in Gent, maar in de betrokken periode (1461-1532) is er alvast geen tweede gevonden. Wel was er een Gillis in de semi-adellijke tak, vermeld in Geraardsbergen in 1508-1515 als zoon Gheleyn van Waesberghe, die dan volgens Dambruynne zou zijn gehuwd met Katelijne van Overvelt zoals in oude handschriften werd gesteld. Maar de éne Jan van Waesberghe gestorven in 1539 en gehuwd met Katelijne van Huffelghem was ons inziens wel zeker de zoon van de metselaar Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overvelt, zoals infra nr. 25-28 wordt aangetoond. Over de vraag of die meester-metsers Gillis de zoon is van de meester-metsers Lieven van Waesberghe, zie verder randnr. 11.
- 10 Zie R. OPSOMMER, *Omme dat leengoed es thoochste dinc van der wereld. Het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw*, I, Brussel, 1995, pp. 273 e.v. en voor het land van Aalst p. 291-293.
- 11 Zie in het bijzonder G. DECHATEAU, *De Gentsche gegoede lieden in de 14e en 15e eeuw en vooral tussen 1350 en 1453*, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 1961, onder meer p. 75 en pp. 113-114, waar hij dergelijke conclusies trekt uit het verzamelde materiaal.
- 12 De Nederlandse takken vereenvoudigden de familienaam tot 'Waesberge' of ook 'Waesberge(n)'.

drukker-uitgever Jan I van Waesberghe, die tussen 1551 en 1589 actief was in Antwerpen en contacten onderhield met onder meer Christophe Plantin.¹³ Enkele jaren na de Val van Antwerpen in 1585 vluchtte zijn zoon Jan II naar Rotterdam en zette er het drukkersbedrijf verder. Samen met de Elseviers zouden zij uitgroeien tot één van de belangrijkste drukkersgeslachten van de Nederlandse Republiek.¹⁴ Adriaan Ledeboer, die als eerste de geschiedenis van deze uitgeverfamilie schetste, legde foutief de oorsprong van de stamvader bij de Gentse tak, en ook nadien nog werd de drukker als een zoon van de eerder vermelde Jan beschouwd.¹⁵ Uit onderstaand onderzoek zal blijken dat deze verbinding onmogelijk is. Ook hier is het aannemelijk dat de drukker via een gemeenschappelijke voorouder met de Gentse familie afstamt van de hoofdtak uit Lierde, maar sluitende bewijzen zijn hier tot nog toe niet gevonden. Wel bespreken we een plausibele theorie.

Onopgeloste vraagstukken in de Gentse genealogie

5. De Gentse metselaarsfamilie die we hier reconstrueren was allesbehalve de enige tak van de familie van Waesberghe in laatmiddeleeuws Gent. Zo is er een Gillis van Waesberghe bekend die reeds poorter was van de stad in het midden van de veertiende eeuw.¹⁶ Het is pas vanaf de vijftiende eeuw dat we op heel wat 'loszwevende' naamgenoten stoten in de ambachts- en schepenregisters. Aangezien zij vaak tot dezelfde sociale klasse behoren als de lijn die we zullen bespreken, is het mogelijk dat zij op de één of andere manier verwant zijn. Vooral het gezin van Hendrik van Waesberghe en Maria van den Heede is interessant, omdat het ook over een metselaarsfamilie gaat.¹⁷ Hendrik komt na-

13 De uitgever Jan van Waesberghe heeft minstens drie samenwerkingen met Christophe Plantin verwezenlijkt. Zie hiervoor L. VOET & J. VOET-GRISOLLE, *The Plantin Press, 1555-1589: a bibliography of the works printed and published by Christopher Plantin at Antwerp and Leiden*, Amsterdam, 1980-1983, pp. 67-71, 1136-1137 & 2075-2076.

14 Familiebanden werden eveneens gesmeed: de dochter van Jan II, Catharina van Waesberghe (1597-1659), huwde met Abraham Elsevier (1592-1652).

15 A. M. LEDEBOER, *Het geslacht van Waesberghe: eene bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst en van den boekhandel in Nederland*, Rotterdam, 1869 (2de ed.), p. 39.

16 In 1346 worden enkele verbeurd verklaarde goederen van een Gillis van Waesberghe aangeslagen in het Land van Aalst. N. DE PAUW & J. VUYLSTEKE (ed.), *De rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Jacob van Artevelde 1336-1349*, III, Gent, 1885, p. 14: 'Item ontfangsij bi der hant Jan Maes, ontfangere van fugetive goede int lant van Haelst in dien tijt: [...] Item van Gillise van Waesberghe, 50 lb.' Mogelijks is dit dezelfde Gillis die in 1355 vermeld wordt als voogd van Raeskin fs. Henric van Ydeghe in een *zoendinc* na de dood van Francen van Vrijhem. Stadsarchief Gent (verder afgekort SAG), Reeks 330 (Schepenregisters van Gedele, bevatten voornamelijk staten van goede), reg. 2 (1355-1356), f. 23v.

17 Hendrik overleed zeker voor 1440. Dat jaar wordt er een voogd aangesteld voor zijn minderjarige zoon Lieven. SAG, Reeks 330, reg. 22 (1441-1442), f. 29r. Deze voogd heette overigens ook Lieven van Waesberghe. Of het hier om dezelfde persoon gaat als de Lieven die verder wordt besproken (randnr. 11) is mogelijk, maar niet te bewijzen. In 1456 betaalt Lieven fs. Hendrik zijn leergeld af bij Joris Drabbe, een bekend persoon in het metsersambacht. SAG, Reeks 330, reg. 27 (1457-1458), f. 540v. Ook een andere

melijk als allereerste naamgenoot voor op de inschrijvingslijst van het metsersambacht die start in 1420.¹⁸ Aangezien hij relatief vroeg in dit register vermeld wordt, is het waarschijnlijk dat hij reeds in 1420 lid was. Daarnaast kennen we ook de tinnenpotgieter Jan van Waesberghe, die al vanaf ca. 1400 in Gent actief was.¹⁹ Hij is de vroegste vermelding in het Gentse ambachtsmilieu.²⁰ Ten slotte beleefde de wijnmeter Olivier van Waesberghe een bloeiende carrière aan het einde van de vijftiende eeuw. Hij wordt driemaal gezworene en vijfmaal deken van zijn ambacht.²¹ Ook zijn afstamming is nog onzeker (zie verder). Ook in latere generaties zijn er van Waesberghe's te Gent, in het bijzonder in het register van de metsers, die we nog niet met voldoende zekerheid konden verbinden.

6. Dit brengt ons bij het grootste struikelblok van deze oefening: de verdere verbinding met de andere takken. Aangezien er verschillende oude versies bestaan van de genealogie die allemaal claims doen naar een

zoon Raes wordt genoemd in een akte van 1441: SAG, Reeks 330, reg. 22, f. 20r.

18 D. MARYNS, *Gentse ambachtsgilden. Metsers. Steenhouwers (1420-1791)*, Gent, s.d., p. 1. Maryns transcribeerde heel wat inschrijvingslijsten van Gentse ambachten en gilden. Hoewel hij enkel oog had voor de inschrijvingslijsten en niet de financiële archieven van de corporaties, vormen zijn lijsten toch handige hulpmiddelen om het ledenbestand van een ambacht na te gaan. Tegenwoordig bewaard in het SAG.

19 SAG, Reeks 330, reg. 20 (1439-1440), f. 79r & reg. 23 (1442-1443), f. 101r. Zie ook SAG, Reeks 301 (Jaarregisters van de Keure), reg. 16 (1400-1402), f. 26v; reg. 20 f. 2v & f. 79; reg. 23 (1414-1415), f. 101r. Volgens de lijst van D. MARYNS, *Gentse ambachtsgilden. Tingieters en loodgieters (1400-1805)*, Gent, s.d., p. 24 was hij leerling van de tinnenstoommakers aan het einde van de veertiende eeuw en meester rond 1400. In 1409 nam hij een huishuur over van een huis eigendom van de abdij van Sint-Baafs (SAG, Reeks 301, reg. 20, f. 79r).

20 Wel kan hierbij worden opgemerkt dat de tak die in deze bijdrage gereconstrueerd wordt hetzelfde wapen voerde als de leenheerlijke tak van Lierde (zie de bespreking infra nr. 7), terwijl we van de 'loszwevende' naamgenoten niet weten of ze een wapen voerden. Zij kunnen dus ook naamgenoten zonder verwantschap zijn.

21 D. MARYNS, *Gentse ambachtsgilden. Wijnambacht (1368-1793)*, Gent, s.d., p. 103. Hij levert ook rozemarijn voor de tuin van het Prinsenhof in 1501: D. LIÉVOIS, *Het Hof ten Walle in Gent ten tijde van keizer Karel V*, in: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* (vanaf nu HMGOG), LIV (2000), p. 143. Waarschijnlijk is hij de Olivier die 40 penningen bijdraagt aan de gedwongen lening van 1492. Zie M. BOONE, *De Gentse verplichte lening van 1492-1493*, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, CXLVII (1981), p. 276. Wel weten we zeker dat hij getrouwd was met Katelijne van Brussel[e], die overleed voor 7 oktober 1500 (SAG, reeks 330, reg. 42, f. 55v (akte van 7 oktober 1500). Beiden waren ze lid van het Gentse kruisbooggilde van Sint-Joris. L. CROMBIE, *Sister of Saint George: female membership and material remembrance within the cross-bow guild of late medieval Ghent*, in: *Women's History Review*, XXV, p. 875; S. VAN STEEN, "Den ouden ende souverainen gilde van den edelen ridder Sente Jooris." *Het Sint-Jorisgilde te Gent in de 15e eeuw, met prosopografie (1468-1497)*, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 2006, nrs. 1312 & 194 in de databank in de bijlage. Zie voor overige vermeldingen SAG, Reeks 330, reg. 42, f. 5v-6r, 115v. Olivier was ten slotte ook lid van het broederschap van Mariën t'Eeren in de Gentse Sint-Jacobskerk, een organisatie die zou uitgroeien tot rederyijkerskamer. Universiteitsbibliotheek Gent, ms. BIB.G.014934, f. 22v. Digitaal beschikbaar via: <https://books.google.be/books?id=5f9LAAAAAAJ>.

adellijke afstamming, is het hier belangrijk om enkele krijtlijnen te tekenen. Met deze bijdrage is een adellijke herkomst van de huidige naamdragers niet bewezen. Wel is het zo dat tijdens het onderzoek de verwevenheid met de 'heerlijke' (adellijke) tak groter bleek dan eerst gedacht. Die vermogende branche is principieel te situeren in Geraardsbergen, maar is ook terug te vinden in Gentse bronnen.

Zo speelt het Geraardsbergse gezin van Willem van Waesberghe en Isabeau (Lysbette) d'Haghemuter (sHaghemuters) een prominente rol in de oude genealogieën.²² De adellijke allures van deze familie blijken duidelijk uit de vele landerijen in Sint-Maria-Lierde die hun kinderen erven.²³ De Gentse archiefbronnen hebben tot nu toe toegelaten om enkel dochters aan dit gezin toe te voegen, maar volgens *La maison de Waesberghe* en het *Bewijs der Waerheydt*, twee belangrijke handschriftelijke genealogieën, moeten er ook minstens drie zonen geweest zijn.²⁴ Eén van deze zoons, Gillis, wordt verkeerdelijk geïdentificeerd met een lid van het Gentse metsersgeslacht dat we verder uitwerken. Een andere Gillis van Waesberghe wordt in een akte van 1466 'vir nobilis' genoemd, en zou wél een zoon kunnen zijn van dit gezin.²⁵ Een Willem van Waesberghe wordt ten slotte in 1452 als zoon van Jan van Waesberghe en Margareta van Neuville genoemd.²⁶ Haar vader, Jan van Neuville, was door koop heer van Vaernewijck, waardoor zij zelf in oude genealogieën vaak het achtervoegsel 'dit Vaernewyck' kreeg.²⁷ Dit gezin had ook nog een dochter Margareta van Waesberghe, die in 1452 al 28 jaar oud was. Chronologisch en geografisch gezien zou haar broer Willem dus dezelfde kunnen zijn als de echtgenoot van Isabeau d'Haghemuter, maar ook

dat ligt allesbehalve vast.²⁸ Ten slotte hield een Pieter van Waesberghe, zoon van Jan, in 1502 een rente op een leen 'Vaernewyc' in de parochie Ekkerghem. De akte daarvan werd bezegeld met het oude wapen van Waesberghe (zie ook infra nr. 7).²⁹

Een Olivier van Waesberghe, die als voogd optreedt van de kinderen van Willems dochter Lysbette, zou daarbovenop dezelfde kunnen zijn als de eerder vermelde wijnmeter.³⁰ Sluitende bewijzen zijn hier echter niet voor. Ten slotte vinden we ook een Michiel van Waesberghe samen met Olivier terug als verwant van dit gezin.³¹ Ook over Michiel is erg weinig geweten. Mogelijk heette zijn vrouw Jeanette en woonden zij samen op de (Korte?) Meere te Gent.³² Daarnaast zou hij voor 1495 procureur zijn geweest van de Beaulieuabdij in Petegem, en was hij in 1501 huismeester van de Gentse wevers.³³ De voorbeelden van Olivier en Michiel tonen aan hoe dicht de adellijke en corporatieve kanten van de familie bij elkaar liggen, en vooral hoe hecht Gent en Geraardsbergen met elkaar verweven zijn.³⁴ Verder onderzoek in Gentse en andere bronnen kan hier in de toekomst hopelijk uitsluitsel over geven.

Het familiewapen als bindmiddel

7. Uit onderstaande reconstructie blijkt dat ook de Gentse ambachtstakken en hun afstammelingen het wapen van Waesberghe voerden. Dat wapen wordt

22 Willem wordt vermeld in een akte van 12 juli 1466 (Karmelieten Geraardsbergen), gehuwd rond 1470. Gheleyn van Waesberghe, voorscheper van Geraardsbergen 1508, zou hun zoon zijn. Zie noot 24.

23 Zie voor alle akten waarin dit gezin voorkomt: SAG, Reeks 330, reg. 38, f. 407v; reg. 39, f. 378r-v; reg. 42, f. 319v; reg. 43, f. 17v, 21r, 39r, 60r & 191r; reg. 44, f. 146v, 174v & 179v.

24 Volgens deze beide documenten noemden zij Gislenus, Gillis en Jan. Gislenus zou in 1525 sterven zonder kinderen na te laten, waardoor de heerlijkheid van Waesberghe overging op zijn zus Margareta. De l'Espinoy geeft als datum 1 augustus 1524 en bemerkt dat de opvolging gebeurt met uitsluiting van de zoons van zijn (reeds overleden) broers, 'n'ayant place la représentation ès fiefs en Flandre'. DE L'ESPINOY, *Recherche des Antiquitez*, p. 281. Inderdaad trad er in het Vlaamse leenrecht geen plaatsvervulling in voor feodale opvolging als vervanging van een vooroverleden ouder, zie R. OPSOMMER, *Omme dat leengoed es thoochste dinc van der wereld*, p. 305; D. HEIRBAUT, *Over lenen en families. Een studie over de vroegste geschiedenis van het zakelijk leenrecht in het graafschap Vlaanderen (ca. 1000-1305)*, Brussel, 2000, pp. 92-94.

25 Rijksarchief Gent (vanaf nu RAG), Archief van het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van de Karmelberg te Geraardsbergen, 76 (stichtingsoorkonde van het klooster door Maria van der Gracht, 1466).

26 SAG, Reeks 330, reg. 25, f. 234v. Uit datzelfde register is nog een aanvullende akte terug te vinden, op f. 246v. Deze Jan van Waesberghe was reeds overleden voor 1 februari 1452.

27 Zie de transcriptie van een akte die doelt op deze verkoop in S. n., *Preuve tot betoogh dat die van het geslachte moderne van Vaernewyck zijn de principael fondateurs ende donateurs vanden godts-huysse, ofte clooster van de Carthusiers [...] binnen de stad van Ghendt*, Gent, 1670, pp. 55-56.

28 Dit is zeker in strijd met het *Bewijs der Waerheid*, dat Willem als zoon beschouwt van een Jan van Waesberghe en Louise van der Camere. Het *Bewijs* ziet Jan van Waesberghe (echtgenoot van Margareta Vaernewijck geseyt de Neufville) net als een broer van Willem van Waesberghe, de echtgenoot van Isabeau d'Haghemuter.

29 Dat zegel werd gepubliceerd in J.-T. DE RAADT, *Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants*, IV, Brussel, 1903, p. 182, met als bron een akte van 19 november 1502 uit *Chambre des Comptes de Brabant, fonds intitulé Fiefs* nr. 2643 (d.w.z. Denombrement van de Wetachtige Kamer van Vlaanderen, volgens de 18e-eeuwse inventaris nr. 181): zegel zwaar beschadigd, maar er is nog te zien dat op het helmtteken op het schild een leeuw staat die uit een kuip komt ('un lion issant d'une cuve'). Dat helmtteken prijkt ook op een zegel van Pieter van Waesberghe fs. Adriaan in een akte te Gent van september 1519, DE RAADT, IV, 182, in dezelfde inventaris nr. 2731) en op de afbeelding van het wapen bij DE L'ESPINOY, *Recherche des Antiquitez*, p. 281.

30 SAG, Reeks 330, reg. 38, f. 407 v. (akte van 20 oktober 1489); reg. 39, f. 378 r-v (Staat van goed van 3 juni 1493).

31 Hij wordt namelijk in 1510 verwant genoemd van de weeskinderen van Elisabeth (Lysbette) van Waesberghe, de dochter van Willem van Waesberghe en Isabeau d'Haghemuter. SAG, Reeks 330, reg. 44, f. 179v.

32 SAG, Reeks 330, reg. 42, f. 416r.

33 M. DUMON, *Verkoop en berenting van huizen te Gent op basis van de schepenregisters van de Keure, 1493-1503. Een bijdrage tot de kennis van de socio-economische structuren van de stad*, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 1978, II, pp. 152 & 259. In 1489 komt een Michiel van Waesberghe voor bij de vrienden en maghen van Jozijne van der Strict in een geschil over haar erfenis (SAG reeks 330 reg. 38, f 173 verso, akte van 11 juli 1489).

34 In de vijftiende eeuw woonden vele edellieden met heerlijkheden te lande reeds in de steden en in het bijzonder in Gent, en niet meer in de heerlijkheid waarvan ze de titel voerden. Zie bv. G. DECHATEAU, *De Gentse gegoede lieden in de 14e en 15e eeuw en vooral tussen 1350 en 1453*, p. 102.

geblazoeneerd als volgt: *In silver bezaaid met blokjes van sabel, een leeuw van hetzelfde, gekroond, getongd en genageld van goud.*³⁵ Volgens Ernest Warlop zou dit wapen een gebroken versie zijn van dat van Giselbrecht I van Zottegem, heer van Ressegem, Leeuwergem, Massemen en Laarne.³⁶ Hij baseert zich daarvoor op de bekende wapens van de heren in de directe omgeving, zoals Ressegem, Leeuwergem of Schendelbeke. Een rechtstreekse afstamming van de heren van Zottegem (zoals een zeventiende-eeuwse beschrijving van de heerlijkheid Waesberghe beweert), is moeilijker hard te maken.³⁷ Aansluiting bij één van de families in het Zottegemse is evenwel aannemelijk gezien de overeenkomsten in plaats, wapen en periode. De alleroudeste vermeldingen van de familie 'Waesberghe' dateren namelijk uit het begin van de dertiende eeuw, het einde van de bloeiperiode van de heren van Zottegem.³⁸

Het familiewapen van Waesberghe, zoals het te vinden is in KBR, ms. II 2550 (*Armorial des Pays-Bas*, ca. 1700-1730), f. 226v (links), en in DE L'ESPINOY, *Recherche des antiquitez*, p. 281.

Omdat bekend is dat de adellijke takken dit wapen ook voerden, opent dit de deur voor een interessante hypothese.³⁹ Volgens kanunnik Hellin zou er aan het eerder vermelde gezin van Jan van Waesberghe en Margareta van Neuville een extra zoon kunnen toegevoegd worden, namelijk Lieven van Waesberghe.⁴⁰ Hoewel daar

nog geen bevestiging van is gevonden, is het ook niet onmogelijk dat de stamvader van de metsers, Lieven, een jongere afstammeling was van de semi-adellijke takken aangezien *zijn* afstammelingen ook het wapen voeren.⁴¹ Ook andere vroege genealogieën vermelden een zoon 'Lieven' van het gezin Jan en Margareta van Neuville.⁴² Dat de afstammelingen van de metsers hun 'adellijke' afkomst nog steeds opeisten, blijkt onder andere uit het *Elogium* van latere afstammeling Hyacinth-Stanislas van Waesberghe, en uit de familiegeschiedenis die kanunnik Jan van Waesberghe geeft in zijn *Gerardimontium*. Het wapenschild speelde daarbij een belangrijke rol.

8. Een tweede opvallende vaststelling is dat ook de drukkers het wapen voerden, zij het met een andere leuze. Waar uit het *Elogium* kan worden afgeleid dat de Vlaamse takken de spreuk 'nullus limes leonis' voerden, gebruikte de Nederlandse familie het meer weemoedige 'spero fortunae regressum'.⁴³ Gezien de dramatische omstandigheden waaronder de drukkerstak moest uitwijken naar de Nederlandse Republiek, is de keuze voor deze wapenleuze niet geheel verrassend. Het wapen zelf blijft echter onveranderd. Dit alles doet vermoeden dat ook deze tak via een gemeenschappelijke voorouder aangehecht kan worden aan de hoofdtak te Geraardsbergen. Voorlopig zijn hier geen doorslaggevende bewijzen voor gevonden.

Er kunnen dus nog geen definitieve conclusies gemaakt worden over de vermoedelijke afkomst van zowel de Gentse als de Nederlandse tak. Een gemeenschappelijke voorouder die verbonden is aan de Geraardsbergse takken die we ook terugvinden in enkele Gentse akten, werd nog niet gevonden. Aan kandidaten en losse vermeldingen echter geen gebrek. Een genealogie is daarom ook nooit 'af'. Met het nodige doorzettingsvermogen en geluk kan hier hopelijk in de toekomst verandering in komen. Een eerste stap in die richting zijn de resultaten die we hieronder presenteren.

35 In het Frans in DE L'ESPINOY, *Recherche des antiquitez*, p. 281. Zie ook L. GELIOT, *La vraye et parfaite science des armoiries ou l'indice armorial*, Dijon, 1660, p. 587: 'd'argent semé de billetes de sable, au lion de mesme, armé lampassé et couronné d'or'.

36 Het essay van dr. Warlop is te vinden in VAN WAESBERGHE & DE BURGGRAEVE, *Genealogie van de familie van Waesberghe*, pp. 7-13.

37 SAG, Reeks 527 (Genealogieën), nr. 290.

38 Het gaat over Gerardus de Waesberghen (1213) en Balduinus de Waseberghe (1226). Zie voor deze akten respectievelijk RAG, Archief van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove, 706 (schenking door Walter van Zottegem en zijn vrouw Ricaldis van Oudenaarde van een perceel land te Velzeke, 1213) en RAG, Archief van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen, 46-48 (verkoop van een tiende in Aspelare door Balduinus de Waseberge aan de Sint-Adriaansabdij, 1226).

39 Het belangrijkste voorbeeld is het zegel van Ghylain van Waesberghe aan een akte uit het Bijloke-archief, bewaard in het RAG. Dr. Honoré Rotthier bezorgde ons de foto van het zegel, maar helaas zonder bronvermelding. Zie ook vermeldingen van andere zegels in DE RAADT, *Sceaux armoriés*, IV, p. 182.

40 KBR, ms. G 754, f. 329r.

41 Over de verschillende metsers Lieven van Waesberghe, zie *infra* nr. 11.

42 Het *Elogium* voor Hyacinth-Stanislas van Waesberghe maakt deze koppeling ook: D'HANINS, *Elogium*, p. 3. Ook in A. DE VLAMINCK, *Filiations de familles de la Flandre dressées sur pièces authentiques ou d'après des manuscrits anciens*, II, Gent, 1875, p. 233 wordt deze verbinding gemaakt. Bronnen geeft De Vlaminck evenwel niet op.

43 D'HANINS, *Elogium*, p. 6; LEDEBOER, *Het geslacht van Waesberghe* (2de ed.), p. 36.

Context: de Gentse ambachten in de vijftiende eeuw

9. Omdat de hier beschreven leden tot het ambacht der metselaars behoorden, worden zij in de geschreven genealogieën vaak de 'bouwmeesters' genoemd.⁴⁴ Volgens Van Gassen was de bouwsector de derde belangrijkste in de laatmiddeleeuwse stedelijke economie.⁴⁵ In de late middeleeuwen waren de ambachten een erg invloedrijke groep in Gent. De politieke macht was er verdeeld onder de zogenaamde Drie Leden van Gent.⁴⁶ Dit waren ten eerste de wevers, ten tweede de 53 andere ambachten en neringen (waartoe ook de metsers behoorden) en ten derde de poorterie of stedelijke patriciërs. Elk lid presenteerde kandidaten voor de collatie (de grote raad of 'gemeenteraad', waarin ook afgevaardigden van de ambachten zetelden) en de twee schepenbanken. Een schematische verdeling van dit politieke bestel kan gevonden worden in het werk van Boone.⁴⁷ Het is duidelijk dat de Gentse ambachten in de besproken periode heel wat macht hadden, macht die soms een doorn in het oog was voor de toenmalige vorsten van Vlaanderen, de Bourgondische hertogen.

10. Aangezien de allervroegste afstamming nu met zekerheid tot 1453 terug te trekken is (zie infra nr. 11), is het interessant om stil te staan bij een gelijktijdige gebeurtenis die erg veel impact heeft gehad op de Gentse ambachten: de Gentse Opstand van 1449-1453. Gent genoot in de middeleeuwen, en nu nog, de reputatie van 'rebelse stad'. Die had zij verdiend dankzij haar vele opstanden tegen bemoeizuchtige heren en prinses. Gent, en vooral haar sterke corporaties, had zich in 1449 inderdaad verzet tegen de inmenging van hertog Filips de Goede in de schepenverkiezingen van dat jaar, en zijn voorstel voor extra belastingen. Resultaat was een zoveelste opstand in Gent. Het volledige verloop vertellen zou ons te ver leiden, maar het is interessant om de afloop van dichterbij te bekijken.⁴⁸ In 1453 werd namelijk duidelijk dat de stad en de ambachten zouden verliezen. Verschillende forten in het Gentse kwartier werden belegerd en ingenomen, waaronder dat van Schendelbeke. Overigens, aan de ophaalbrug van dat kasteel werd volgens een eigentijdse kroniek een Jan van Waesberghe, edelman afkomstig van Lierde, opge-

knoopt door de hertogelijke troepen.⁴⁹ Zijn afstamming is tot op vandaag onderwerp van discussie.

Bij de Slag van Gavere op 23 juli 1453 werd de doodsteek gegeven aan de rebellerende stad.⁵⁰ De bestrafing door de hertog was allerminst mild: een boete van 350.000 Gulden Rijders en het verlies van de controle over haar ommelanden.⁵¹ Belangrijker hier is echter de inperking van de macht van de ambachten. Hun inspraak in de Gentse politiek verminderde zienderogen (al konden zij die macht nadien geleidelijk aan recupereren).⁵² De opgelegde boete woog uiteraard ook zwaar op hen, vooral door de massale renteverkoop die er op volgde.⁵³ Hun aloude privileges zouden zij pas in 1477 terugverdienen na te dreigen met (alweer) een opstand, ditmaal tegen Maria van Bourgondië, alhoewel zij deze ook hierna weer zouden verliezen.⁵⁴ Het is in deze volatiele politieke situatie dat we ook de Gentse van Waesberghes moeten situeren. Als ambachtlieden waren zij allerminst een onmondige partij in de laat-

49 Dat zou gebeurd zijn op 26 juni 1453. P. BLOMMAERT & C. SERRURE (ed.), *Kronyk van Vlaenderen*, II, Gent, 1840, p. 186: 'Dit verhoerende de prinche beval dat men se alle hanghen soude, ende aldus soe wartter daer ghehanghen (...), onder dewelke dat was een eedel man, ghenaemt Jan van Waesberghe, gheboren van Lierde, ende die was ghehanghen up de valbrugge van den casteelle'. Blommaert en Serrure verzorgden deze uitgave van de oudste kroniek die de Gentse opstand beschrijft, namelijk ms. 590 van de universiteitsbibliotheek Gent. Dit document is zeker niet jonger is dan 1477. Zie voor een uitvoerige bespreking van deze kroniek en zijn gedrukte nachleben L. DEMETS, *Onvoltooid verleden, historiografie en de handschriftelijke variatie van de Excellente Cronike van Vlaenderen (1400-1550)*, onuitgegeven doctoraatsproefschrift Universiteit Gent, 2019, hoofdstuk 3.1 en p. 473. De naam Jan van Waesberghe vinden we ook in de overname van het verhaal in latere gedrukte kronieken, onder meer door Jacob Meyerus (1491-1552), op p. 313 recto in zijn postuum in 1561 uitgegeven *Commentarii sive annales rerum Flandricarum*, en door Nicolas Despars in zijn tussen 1562 en 1592 geschreven *Cronijcke van den lande ende graefscpe van Vlaendere* (in de gedrukte uitgave door Jean De Jonghe, Brugge: Messchert 1839-1840 op p. 520), en zou volgens Meyerus ook al voorkomen in de *Chronique van Enguerrand de Monstrelet*, meer bepaald in de voortzetting door Mathieu d'Escouchy (1420-1482). De terechtstellingen van de gevangenen van Schendelbeke worden overigens bevestigd in de Bourgondische rekeningen, zij het zonder de namen te noemen. Zie de *recette générale de toutes les finances des ducs de Bourgogne* in de Archives Départementales du Nord, Archives Départementales du Nord, Archives civiles, série B (Rekenkamer van Rijsel), 2012, f. 448v-449r & 495r-v.

50 HAEMERS, *De Gentse opstand (1449-1453)*, p. 377.

51 Ibidem, pp. 387-389.

52 Ibidem, p. 412.

53 Ibidem, p. 392.

54 Ibidem, p. 417; P. ARNADE, Privileges and the Political Imagination in the Ghent Revolt of 1539, in: M. BOONE & M. DEMOOR (red.), *Charles V in Context: the Making of a European Identity*, Gent, 2003, pp. 107-108. Zie over de politieke en economische situatie in Gent in die periode ook B. REUSENS, *Verkoop en berenting van huizen te Gent op basis van de schepenregisters, 1483 tot 1493. Een bijdrage tot de kennis van de socio-economische structuren van de stad*, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 1977, I, pp. 6-19; M. BOONE, M. DUMON, B. REUSENS, *Immobilienmarkt, fiscaliteit en sociale ongelijkheid te Gent 1483-1503*, Kortrijk-Heule 1981; H. DEGREVE & I. SCHOUPE, Vijf jaar aanvulling op de Gentse immobilienmarkt van 1483-1503: 1478-1483, in: J. DE BELDER, W. PREVENIER, C. VANDENBROEKE (red.), *Sociale mobiliteit en sociale structuren in Vlaanderen en Brabant van de late Middeleeuwen tot de 20e eeuw*, Gent 1983, pp. 23-58.

44 VAN WAESBERGHE & DE BURGGRAEVE, *Genealogie van de familie van Waesberghe*, pp. 49-50.

45 T. VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars en timmerlieden in laatmiddeleeuws Gent*, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 2012, p. 5.

46 M. BOONE, *Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384-ca. 1453: een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces*, Brussel, 1990, pp. 33-53; zie ook J. VAN LEEUWEN, *De Vlaamse wetsvernieuwing: een onderzoek naar de jaarlijkse keuze en aanstelling van het stadsbestuur in Gent, Brugge en Leper in de Middeleeuwen*, Brussel 2004.

47 BOONE, *Gent en de Bourgondische hertogen*, p. 47.

48 Zie hiervoor de monografie van J. HAEMERS, *De Gentse opstand (1449-1453): de strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal*, Kortrijk, 2004.

middeleeuwse Gentse samenleving, zeker omdat zij vaak terugkomen als bestuursleden en stedelijke functionarissen. Geen functie zonder gevaar, zo blijkt, want bijna 90 jaar later zal een zoveelste Gentse opstand opnieuw een van Waesberghe de kop kosten.

Generatie I – Het gezin van Lieven van Waesberghe en Katelijne de Grave

11. Lieven van Waesberghe is de oudste zekere voorouder van de meeste naamdragers in Vlaanderen en was metser. In 1453 werd een Lieven van Waesberghe op de 'zondag voor Sint-Jansdag' (17 juni 1453) gekozen in het bestuur van het metsersambacht te Gent (minder dan een maand voor de slag bij Gavere). Hij was toen de eerste van vier gezworenen. Deze Lieven moet dus geboren zijn ca. 1425 of eerder, aangezien hij zeker volwassen was in 1453. In 1458 wordt vermoedelijk dezelfde Lieven als vierde gezworene vermeld, in 1460 dan weer als tweede. Een Lieven van Waesberghe wordt ten slotte in 1479 vermeld als vierde gezworene.⁵⁵ De eerste vermelding (1453) noemt hem nog als 'fs. Pieter' en een Lieven van Waesberghe geboren rond 1408 en als veertienjarige leerling in 1422 was een zoon van Pieter van Waesberghe, die metser kan zijn geweest.⁵⁶ Omdat oudere bronnen voor dit ambacht ontbreken en er in die periode wellicht niet minder dan vier Lieven van Waesberghes waren in Gent (naast de verder genoemde kleinzoon Lieven), kan echter niet met zekerheid bepaald worden welke Lieven het was was die Katelijne de Grave huwde en dus de voorvader is.⁵⁷ Uit

55 VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 186 e.v. In haar alfabetische lijst noemt Van Gassen de Lieven van Waesberghe in 1453 en 1458 fs. Pieter, niet in 1460 en 1479. Ze verwijst daarvoor naar B. BAILLIEUL & A. DUHAMEEUW (red.), *Een stad in opbouw. Gent voor 1540*, Tielt, 1989, p. 326, waar dat wel enkel vermeld wordt voor 1453. Mogelijk overleed deze Pieter dus tussen 1458 en 1460.

56 Zoals ook uit de verdere afwikkeling van deze genealogie zal blijken, was de professionele mobiliteit in de ambachtsmilieus niet bijzonder groot: de oudste zoon volgde vaak zijn vader op in het vak. VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 84.

57 In het ambachtsregister (MARYNS, *Metsers*, p. 60) vinden we namelijk 1° in de inschrijvingslijst een Lieven van Waesberghe als oom van Annekin van Waesberghe, die werd geboren rond 1411 als zoon van Pieter (namelijk als leerling van 14 jaar in 1425), die Lieven moet dus in de late 14e eeuw geboren zijn; 2° in de inschrijvingslijst een inschrijving als leerling in 1422 van een veertienjarige 'Liefkin fs. Pieters', dus geboren rond 1408. Dit zou ook de Lieven kunnen zijn die op de lijst van vrije metsers 1420-1499 op nr. 78 staat; 3° een Lieven fs. Maerc, op de lijst van vrije metsers 1420-1499 op nr. 171; 4° een Lieven fs. Hendrik, die minderjarig is in 1440 en in 1456 zijn leergeld afbetaalt (zie hoger randnr. 5); zijn vermoedelijke vader staat als Heinric ook op de lijst van vrije metsers 1420-1499 op nr. 64 en is overleden voor 1440. Zijn voorged - en dus wellicht oom - heette ook Lieven van Waesberghe en kan een van de eerste drie Lievens zijn. Wel geeft de volgorde op de lijsten beginnend in 1420 en 1499 niet noodzakelijk de anciënniteit aan. Eén van deze Lievens verkoopt kort voor 1449 een woning aan Lysbette sGaerencoepers: een akte van 14 februari 1449 (n.s.) betreft een proces over beslag

de erfenisverdeling na het overlijden van die voorvader Lieven blijkt wel dat hij een aannemer van bouwwerken was, en meerdere huizen in Gent bezat (zie infra nr. 13). De mogelijkheid bestaat dat hij een deel van deze goederen had geërfd van zijn vader.

12. Lieven van Waesberghe huwde met Katelijne de Grave (ook wel gespeld 's Graven). Zij was reeds weduwe van een onbekende 'van den Huffele' en had met hem een zoon Jan.⁵⁸ De familie de Grave is een welbekende ambachtsfamilie in Gent, die in de vijftiende eeuw vaak voorkomt als brouwers en bakkers, en leden van het Sint-Jorisgilde, alsook in stedelijke mandaten.⁵⁹ Zowel Lieven van Waesberghe als zijn echtgenote Katelijne waren reeds overleden voor 8 februari 1485 (n.s.), de datum waarop voor hun vijf nog minderjarige kinderen een staat van goed voor de erfenisverdeling werd opgemaakt.⁶⁰ Gezien het een gezamenlijke staat van goed was voor beide ouders, zijn zij allicht kort na elkaar overleden.

gelegd door Lieven om betaling van de prijs (of deel ervan) te bekomen (SAG, reeks 301, reg. 40 (deel 1: 1448-1449), f. 118r, uitgegeven in A. COENEN, *Haer sellefs wijf. Het zelfstandig optreden van de gescheiden vrouw in het laatmiddeleeuwse Gent, 1427-1471*, in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen*, LI-LII (2010-2011), pp. 128-129). Indien de Lieven gehuwd met Katelijne de Grave de zoon van Pieter is, zou hij rond 1408 geboren zijn, wat hem relatief oud zou maken wanneer hij kinderen krijgt. Dit is niet onmogelijk, maar we moeten in ieder geval voorzichtig zijn met de toeschrijving van zijn vader. Van Gassen vermeldt ook nog een Lieven fs. Pieter van Waesberghe, vierde gezworene in 1525. Dit is zeer waarschijnlijk de kleinzoon van onze Lieven, infra nr. 19.

58 Dit blijkt uit de vermelding van deze Jan als broer langs moederlijke zijde van de kinderen uit de volgende akte: SAG, Reeks 330, reg. 40, f. 318v (voogdijakte van 10 oktober 1495). Twee leden van de familie Van Huffele hadden in de periode 1500-1540 in Gent zeven mandaten als schepen of stadsontvanger (J. DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de zestiende-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Gent, 2002, p. 810).

59 DUMON, *Verkoop en berenting van huizen te Gent*, II, pp. 156-157 & 165-166; MARYNS, *Brouwers*, p. 15-16 (einde 14e eeuw tot 16e eeuw). Een Jan de Grave was deken van de brouwers in 1478-1479. In de 16e eeuw waren er ook meerdere metsers genaamd De Grave (MARYNS, *Metsers*, p. 14). Een Kristoffel de Grave, wever, was schepen en stadssecretaris in de periode 1440-1449 en deken van de weverij in 1444-1446 (DECHATEAU, *De Gentse gegoe-de lieden in de 14e en 15e eeuw en vooral tussen 1350 en 1453*, p. 47). Een Maria de Grave was gehuwd met Boudewijn de Gruutere, schepen van Gent in de periode 1458-1470 (DECHATEAU, id., p. 96), en behorende tot de wellicht invloedrijkste politieke familie van Gent (DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 579). Een Jan de Grave was vinder van de stavelrij van de Groene Briel in 1492 (REUSENS, *Verkoop en berenting van huizen te Gent op basis van de schepenregisters, 1483 tot 1493*, I, p. 117). In 1491 en 1497 was een huidevetter De Grave elfde schepen van de Keure. In de periode 1500-1540 hadden vier De Grave's acht mandaten van schepen of stadsontvanger (DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 809).

60 SAG, Reeks 330, reg. 37 (schepenregister van Gedele, 1484-1485), f. 73r-74v: '[...] den zelve weezen toeco(m)men, verschenen en(de) verstorve(n) vooren bijden ov(er)lijdene vande voors(eide) Lievin [van Waesberghe] haerlied(er) vadre ende daer naer vand(en) vorn(oemde) Katelijnen [sGraven] haerlied(en) moeder ...]'.
...

Voogdij en erfenisverdeling

13. De vijf minderjarige kinderen van Lieven en Katelijne werden eerst onder de voogdij van Luc de Keysere (langs vaderlijke kant) en hun eerder vermeldde halfbroer Jan van den Huffele (aan moederskant) geplaatst. De erfenis van het enige meerderjarige kind Gillis was toen reeds toegekend. Het koppel had dus in totaal zes kinderen.⁶¹ De rest van de erfenis bleef nog gemeenschappelijk bezit onder de vijf 'staken', de minderjarige kinderen van het koppel. Die verdeling gebeurde in het bijzijn van verwanten Geeraard van der Haghe, Antoon Lammins, Jan de Neckere en een Jan van Waesberghe (zijn precieze verwantschap met de wesen blijft onvermeld), in overeenkomst met de oudste broer Gillis.

De vijf minderjarige kinderen erfden van hun moeder Katelijne talrijke stukjes grond in Dikkelvenne en omstreken (vandaag een deelgemeente van Gavere). Daarnaast erfden zij ook gronden die door hun ouders tijdens hun huwelijk gezamenlijk waren aangekocht. De onroerende bezittingen in de stad Gent werden na overleg tussen de kinderen en hun verwanten als volgt verdeeld:

- aan de meerderjarige oudste broer Gillis van Waesberghe werd een *ijdel plecke* aan de *Vijf Wintgaten* met 35.000 *correelen* toegewezen, die hij gekocht had van zijn mede-erfgenamen. Met 'ijdel plecke' wordt allicht een onbebouwd stuk grond bedoeld. De Vijfwindgatenpoort in Gent was gelegen aan het begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye (ook wel het Klein Begijnhof genoemd).⁶² Een *coreelsteen* of *careel* is een baksteen of tegel.⁶³ Het gaat dus om een onbebouwd terrein, dat allicht diende als stapelplaats voor bakstenen of vloertegels, aangevoerd met schuiten via de Oude Schelde die er toen nog langs liep. Ook krijgt Gillis alle witte arduinstenen die hij had overgekocht van zijn mede-erfgenamen. Met dit bouw materiaal lijkt Gillis dus het aannemersbedrijf van zijn vader verder te zetten.
- aan de dochters Katelijne, Elisabeth en Margareta van Waesberghe kwam een huis op 't *Zand* in de *Crevelsteghe* toe. Volgens Victor Fris was er vroeger een Lange en Corte *Crevelsteghe*, 'die de St.-Lievensstraat met de Keizerstraat verbinden.'⁶⁴ Vermits up 't *Zand* de naam was van de wijk van

af de Vijf Windgaten tot aan de Keizerpoort en de Sint-Lievenspoort, zal het dus om deze laatste gaan, vermoedelijk gelijklopend aan de huidige Krevelstraat.⁶⁵

- de zonen Christiaan en Pieter van Waesberghe kregen enkele huizen. Eén daarvan stond bij de Sint-Niklaaskerk in de *Krommesteeg*, en was gekocht van Matthijs Coquiel. De *Krommesteeg* was gelegen in de Sint-Niklaasparochie, en liep van zuid naar noord om uit te komen in de *Cattestraat*.⁶⁶ Een tweede huis dat de broers toekwam stond in dezelfde steeg en heette het *Donker huis*. Ook erfden zij het huis daarnaast, op de hoek van *Krommesteeg* en de *Cattestraat*, en ook het aanpalende huis in de *Cattestraat* kwam hen toe. De *Cattestraat* heet vandaag de Cataloniëstraat, maar de *Krommesteeg* bestaat niet meer en werd vervangen door de bredere Sint-Niklaasstraat. In 1495 wordt Pieter inderdaad nog als ontvanger genoemd van twee huizen in de *Cattestraat* en twee in de *Krommesteeg*. Ongetwijfeld gaat het om dezelfde panden.⁶⁷ Ook de nazaten van hun broer Gillis zouden in deze straat enkele huizen bezitten.

Juwelen, inboedel en roerende voorwerpen werden gelijk verdeeld onder de zes kinderen. Nadat de staat van goed was ingediend kregen de oorspronkelijke voogden kwijtschelding van hun plichten. In de plaats van Luc de Keysere werd als langs vaderskant de oudste broer Gillis aangesteld. De Keysere nam daarna de plaats in van Gillis van Waesberghe als een van vier borgen. Van de verwante Jan van Waesberghe wordt niet meer gesproken.

Generatie II – Kinderen van Lieven van Waesberghe en Katelijne de Grave

14. De erfenisverdeling van de zes kinderen van Lieven van Waesberghe en Katelijne de Grave laat toe om een aantal conclusies te maken over het gezin. Als oudste kind neemt Gillis van Waesberghe waarschijnlijk het metsersbedrijf van zijn vader over. Zijn afstamming leeft verder tot op vandaag. De stambomen van zijn broers Christiaan en Pieter van Waesberghe zijn korter en houden geen verband met de huidige naamdragers. Zij worden daarom eerst behandeld.

Daarnaast zijn er de drie dochters Katelijne, Elisabeth en Margareta. Katelijne moet geboren zijn ca. 1461 en

61 SAG, Reeks 330, reg. 40, f. 224v (zij geven kwijtschelding aan hun voogden over de voorbijge voogdij).

62 Vijfwindgatenpoort, *Gent Geprent*, geraadpleegd op www.gent-geprent.com op 3 maart 2024. Zie voor het Klein Begijnhof C. BOGAERT, K. LANCLUS & M. VERBEECK, Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye, in: *Inventaris onroerend erfgoed*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122163>, gepubliceerd op 26 april 2021.

63 Careel, in: E. VERWIJS & J. VERDAM (red.), *Middelnederlandsch woordenboek*, III, Den Haag, 1894, kol. 1199.

64 V. FRIS, *De oude straatnamen van Gent: een prijsboek voor de schooljeugd*, Gent, 1925, p. 55.

65 IBIDEM, p. 228. Het gaat dus niet om de de Crevelsteeg als 'een thans [1925] verdwenen steeg die uitgaaf in de Vuylsteghe, op de Hoogstraat' (IBIDEM, p. 55). De Krevelseeg waar het ons om gaat werd in 1873 rechtgetrokken tot de huidige Krevelseeg.

66 Zie H. VAN WERVEKE, *De Gentse Sint-Niklaasparochie in 1681. Demografisch-historische studie*, in: *HMGOG*, IX (1955), pp. 18-47, op de kaart p. 22, straat nr. 12.

67 DUMON, *Verkoop en berenting van huizen te Gent*, II, p. 119.

was nog ongehuwd en 34 jaar in 1495. Elisabeth moet voor november 1495 getrouwd zijn met Jan van den Veegate. Hun zus Margareta (Mergriete) trouwde dan weer met Jacob (de) Parmentier, die in de bronnen ook 'Bruneels *alias/gheseyt* Parmentier' genoemd wordt. Deze informatie halen we uit een akte van 10 november 1495, de datum waarop de nog levende kinderen hun broer Gillis van zijn plichten als voogd ontslaan (Christiaan was toen reeds overleden, zie nr. 17).⁶⁸

II.bis – Christiaan van Waesberghe en Jozijne de Potter

15. Waarschijnlijk gaat het hier over de *Kerstiaen* van Waesberghe, die in het register der Gentse metsers en steenhouwers op Kerstavond 1480 staat opgetekend als negentien jaar oud.⁶⁹ Hij moet dus ten laatste op 24 december 1461 geboren zijn. Dit klopt goed met het feit dat hij nog minderjarig was op het ogenblik dat de staat van goed van zijn ouders werd geregistreerd op 8 februari 1485 (n.s.). Hij was toen de oudste wees. Minderjarigheid in de late middeleeuwen duurde, in tegenstelling tot vandaag, tot iemand 25 jaar was.⁷⁰

Christiaan huwde met Jozijne (de) Potter(s), dochter van meester Lieven, zelf een zoon van Jacob.⁷¹ Mogelijk is dat Jacob de Pottere, de metser die in 1446 gezworene was van het metsersambacht.⁷² In dat geval is het niet verwonderlijk dat Christiaan binnen hetzelfde ambacht trouwde. Jozijne was voor de helft eigenaar van een behuisd pachtgoed in Nazareth genaamd 't *sRijken*, waarvan de andere helft toebehoorde aan de weeskinderen van haar overleden zus Lievina.⁷³

16. Uit een belastinglijst van 1492 kan de financiële situatie van Christiaan afgeleid worden.⁷⁴ Hij wordt er vermeld als wonende in de Onderstraat, in de Sint-Jacobsparochie. Ook zijn broer Pieter had er een huis (zie verder). De belastbare waarde op het eigendom van Christiaan wordt geschat op (minstens) 360 penningen Vlaamse groten. Daarnaast had hij twee renten lopen, met een belastbare waarde van respectievelijk 60 en 1140 penningen Vlaamse groten. Die tweede rente

inde hij van een geestelijke. Christiaan haalde dus een groot deel van zijn inkomsten uit deze renten.

17. Christiaan moet jong overleden zijn, tussen 26 februari 1494 (n.s.) en 10 november 1495. Op die laatste datum verzaakten zijn vijf broers en zusters aan zijn erfenis, zodat de *houderighe* van Christiaan, zijn echtgenote, als enige zou blijven in de baten en lasten van zijn erfenis.⁷⁵ Deze *houderighe* wordt niet bij naam genoemd. Mogelijks is het Jozijne de Potter, maar het zou ook kunnen dat zij kort voor haar echtgenoot was overleden, en dat Christiaan reeds hertrouwd was met een Margareta Scoomans wanneer hij stierf. Een akte van 22 december 1524 spreekt namelijk over vier personen, waaronder een *Jan fs. Gillis van Waesberghe* en *Margriete Scoomans, weduwe van Christiaan van Waesberghe*, die de vijf delen van vijf van een huis aan het eind van de *Grote Cuipersstraat* in Gent verkopen.⁷⁶ Indien het dezelfde Christiaan is, dan is Jan een neef van hem en mag hij vereenzelvigd worden met nr. III.

II.ter – Pieter van Waesberghe en Cathelijne van Wetre

18. Deze Pieter is waarschijnlijk te identificeren met de *Pieter van Waesberghe* die zestien jaar oud was op 15 oktober 1480.⁷⁷ Dit klopt met het feit dat ook hij nog minderjarig was op 8 februari 1485 (n.s.), en een jongere wees was dan zijn broer Christiaan. Als deze aannahme waar is, is hij de Pieter van Waesberghe die in 1498 derde en in 1512 eerste van vier gezworenen was in het Gentse ambacht der metselaars.⁷⁸ Mogelijk overleed hij ca. 1520. In de inschrijvingsregisters van het Gentse Sint-Antoniusgilde wordt zijn dood namelijk twee plaatsen voor een inschrijving van 1522 gemeld.⁷⁹

19. Pieter van Waesberghe huwde met Cathelijne van Wetre (*van Wetteren*), dochter van Pieter. Zij woonden te Gent in de Onderstraat naast het neringhuis van de schrijnwerkers, waar ook Pieters broer Christiaan woonde. Cathelijne moet overleden zijn voor 27 januari 1512 (n.s.), de datum waarop een staat van goed werd opgemaakt voor haar weeskinderen.⁸⁰ Deze kinderen

68 SAG, Reeks 330, reg. 40, f. 224v.

69 SAG, Reeks 177, (archief van de metsers en steenhouwers), 1, f. 14v.

70 Deze regeling was afkomstig uit het Romeins recht, al bestonden daar heel wat uitzonderingen op. De belangrijkste was dat wie voor die leeftijd trouwde, 'ontvoogd' en dus handelingsbekwaam werd geacht. M. DANNEEL, *Weduwen en wezen in het laat-middeleeuwse Gent*, Leuven/Apeldoorn, 1995, pp. 226-227.

71 SAG, Reeks 330, reg. 39, f. 224v. (verdeling van de erfenis van hun tante Elisabeth de Pottere onder haar vier nichten, met vermelding van hun resp. echtgenoten, 24 februari 1492 n.s.) & reg. 40, f. 25v. (vermelding van de namen van het echtpaar, beiden waren dus dan zeker nog in leven, 26 februari 1494 n.s.).

72 VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 175.

73 SAG, Reeks 330, reg. 39, f. 335r.-v. (akte van 18 maart 1493 (n.s.)).

74 W. BLOCKMANS, De vermogensstructuur in de St.-Jakobsparochie te Gent in 1492-1494, in: W. BLOCKMANS e.a. (red.), *Studiën betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14e en 15e eeuw*, III, Heule, 1973, p. 152. Blockmans zette omwille van de leesbaarheid alle bedragen om naar Vlaamse groten, penningen dus. In deze belastinglijst worden eventuele onroerende goeden buiten Gent of bedrijfskapitaal niet meegerekend, vandaar dat we over een minimumvermogen moeten spreken.

75 SAG, Reeks 330, reg. 40, f. 318v. Dit is de akte waarnaar eerder werd verwezen tijdens de samenstelling van het gezin van Lieven van Waesberghe en Katelijne de Grave.

76 SAG, Reeks 301, reg. 80, f. 92r.

77 SAG, Reeks 177, 1, f. 15r.

78 VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 195.

79 F. VANDERHAEGHEN (ed.), *Jaerboeken van het souvereine gilde der kolveniers, busschieters en kanonniers gezegd hoofdgilde van Sint Antone te Gent*, II, Gent, 1867, p. 179. Het dient opgemerkt te worden dat de chronologie in deze lijsten allesbehalve foutloos is. Zoals Vanderhaeghen in de inleiding vermeldt werden namen van gildeleden soms willekeurig op lege plaatsen in het register ingevuld, waardoor er niet altijd één rechtlijnige chronologie op te maken valt. Het achtervoegsel 'mets' na de inschrijving van deze Pieter van Waesberghe is dan weer een aanwijzing dat het wel degelijk over deze Pieter gaat. Ook in de zestiende en zeventiende eeuw worden er nog enkele Van Waesberghes in het gilde vermeld, maar zij behoren vermoedelijk niet tot de hier besproken tak. Wel waren leden van de metsersfamilie lid van het Sint-Jorisgilde (zie verder).

80 SAG, Reeks 330, reg. nr. 44, f. 330v (staat van goed, 27 januari 1512 n.s.).

heetten Pieter, Lieven, Jacob en Magdalena.⁸¹ Zoon Pieter is vermoedelijk de *Pierkin van Waesberghe fs. Pieters* die genoemd wordt als leerling in het Gentse metsersambacht en op Kerstavond 1515 twaalf jaar oud was.⁸² Hoogstwaarschijnlijk mag hij ook vereenzelvigd worden met *Pieter van Waesberghe fs. Pieter* die op 9 november 1540 erfde van zijn overleden broer Jacob van Waesberghe.⁸³ Net zoals zijn broers en vader ging ook zoon Lieven het metsersvak in. Hij staat als meesterskind in 1518 op de ambachtslijst en werd in 1525 gekozen tot vierde van vier gezworenen van het ambacht als *Lieven fs. Pieters*.⁸⁴ Mogelijk is hij de vader van de metsers Jan en Adriaan van Waesberghe fs. Lieven en voorvader van de Van Waesberghe's die in Gent gebleven zijn na het Calvinistisch bewind en die we in de parochieregisters terugvinden vanaf 1607.⁸⁵

20. De kinderen van Pieter van Waesberghe en Cathelijne van Wetre erfden van hun moeder een derde van een meers 'de Hesselt' in Sinaai (bij Sint-Niklaas), en de helft van hun ouderlijk huis in de Onderstraat

81 Op de lijst van vrije metsers die begint vanaf 1499 staat op nr. 431 een Jacop van Waesberghe. Mogelijk is dat deze zoon.

82 SAG, Reeks 177, 1, f. 22v.

83 SAG, Reeks 330, reg. 58 (*quohier van den rolle, 1540-1541*), f. 20v-21r: '*Pieter van Waesberghe fs Pieters comt in ghedeele van zulcken goede ende versteerfte als daer wijlent Jacop van Waesberghe zijn broed(er) was uute verstorven es ende datte vand(en) eenen heelft vand(e) zelve gheel(en) versteerfte duergaen(de)*'. In de penningkohieren van 1572 vinden we één gezinshoofd met de naam Pieter van Waesberghe, eigenaar van zijn bescheiden woning in wat nu de Jan Palfijnstraat is, met een kadastrale waarde van 240 Vlaamse groten (DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, I, p. 4. Hij refereert naar SAG, Reeks 153/2, nr. 21B, f. 11v).

84 Zie respectievelijk MARYNS, *Metsers*, p. 60 en VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 196. Hij was ook gezworene van de metsers in 1536 (MARYNS, *Metsers*, p. 60). Op de lijst van vrije metsers die begint vanaf 1499 staat op nr. 388 ook Lieven van Waesberghe.

85 Een Jan van Waesberghe fs. Lieven staat als vrije metser in de lijst van 1579. Volgens de penningkohieren van 1572 was de enige Jan van Waesberghe die gezinshoofd was in Gent geen eigenaar te Gent en huurde hij een huis in het Pansijserstraatje, achter de Vrijdagmarkt. (DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, I, p. 3). Deze Jan kan de vader zijn van Pieter fs. Jan, ook vrije metser in 1579 en gezworene van de metsers in 1604. Die Pieter woonde in 1572 in zijn eigen huis in wat nu de Jan Palfijnstraat is, met een kadastrale waarde van 240 Vlaamse groten (Ibidem, I, p. 4). In de penningkohieren van 1572 bevindt zich één gezinshoofd van Waesberghe dat niet elders in deze bijdrage ter sprake komt, namelijk Adriaan van Waesberghe, die een eigen huis bewoonde in de Baudeloostraat in de 'Waterwijk', met een kadastrale waarde van 600 Vlaamse groten (Ibidem, I, p. 3 met referentie SAG reeks 153/2, nr. 21 B, f 22 verso). Hij bezat daarnaast twee huizen naast elkaar in de Oudevest, één dat hij verhuurde voor 960 Vlaamse groten per jaar en een ander dat hij verhuurde voor 480 Vlaamse groten (beiden SAG, Reeks 153/2, nr. 21B, f. 2r). In het ambachtsregister van de metsers vinden we een Adriaan van Waesberghe fs. Lieven als vrije metser in de lijst van 1579, alsook in de lijst beginnend in 1499 op nr. 448; hij was erfelijke meester, omdat zijn vader Lieven ook metser was. Op de lijst van 1579 staan ook een Hans en Gillis van Waesberghe als zonen van Adriaan. Op de lijst van vrije metsers die begint vanaf 1499 staat op nr. 449 - onmiddellijk na Adriaan - ook een Hankin fs. Adriaan van Waesberghe. De Gillis fs. Adriaan was gezworene van de metsers in 1605 en proefmeester van de metsers 1607-1609.

in Gent. Ook kregen zij een aandeel in de goederen en schulden van het goed dat hun vader bezat in Dikkelvenne.⁸⁶ De voogd van deze weeskinderen was een broer van hun moeder, Maarten van Wetteren. Vader Pieter van Waesberghe was zijn medevoogd. Borgen voor het goede beheer van de goederen waren Gillis van Waesberghe (als oom van de weeskinderen) en Jacob Parmentier (de man van hun tante, Margareta van Waesberghe). Andere verwanten waren Pieter van Wetteren als grootvader van de wezen, Bartholomeus van Wetteren als broer van Cathelijne, en Joos Pijl en Frans de Vrese die allebei ooms waren van de kinderen langs moederskant. Mogelijk hertrouwde Pieter van Waesberghe voor 3 augustus 1512 met Maria Janszone, de weduwe van Pieter Ghyselins.⁸⁷

II. – Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overtvelt

(vermeld in de 'Oude Rol' op generatie D).

21. Gillis van Waesberghe was de oudste zoon van Lieven en Katelijne de Grave. Hij moet ten laatste ca. 1461 geboren zijn, want in november 1495 was hij niet alleen reeds meerderjarig, maar was zijn jongere broer Pieter ongeveer 30 jaar oud. Het tweede kind Christiaan was zeker ouder dan Pieter, dus Gillis moet minstens 3 à 4 jaar voor Pieter geboren zijn.⁸⁸ Gillis erfde heel wat materiaal om een metsersbedrijf verder te zetten, waarschijnlijk in navolging van zijn vader Lieven. Hij zou dit met succes weten te doen, en wist heel wat belangrijke opdrachten én bestuurlijke functies in de wacht te slepen. De bronnen voor het verloop van zijn carrière zijn beter voorhanden dan voor zijn vader.

Loopbaan

22. Gillis was erg actief in het bestuur van het metsersambacht te Gent. Maar liefst vijf keer werd hij deken van de corporatie, vier jaar lang onafgebroken tussen 1494 en 1497 en nadien nog eens in 1510.⁸⁹ Daarnaast zetelde hij vier keer als één van de gezworenen van het ambacht, in 1475, 1488, 1492 en 1529. Ook legde meester Gillis van Waesberghe zich toe op heel wat activiteiten buiten zijn corporatie. Van 1496 tot en met 1512 was hij namelijk zonder onderbreking ook erfscheider van Gent.⁹⁰ Daarnaast was hij in 1519 kerkmeester van de Gentse Sint-Niklaaskerk.⁹¹ Gillis nam ook deel aan het

86 Dat goed had Pieter geërfd van zijn vader Lieven, zie eerder onder Generatie I.

87 SAG, Reeks 330, reg. 44, f. 344v. (staat van goed, 03 augustus 1512) en reg. 45, f. 25v (akte van 20 december 1512).

88 In 1492 huurde Pieter een huis, dus was hij volwassen (25 jaar of ouder). Ook daaruit kan men afleiden dat hij moet geboren zijn ten laatste in 1467.

89 VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, pp. 194-196.

90 Ibidem, p. 84. De erfscheiders schatten de waarde van onroerende goederen, vaak bij erfenissen. Als metser zou hij op dit vlak genoeg ervaring bezitten. Als dusdanig zou hij in 1496 en 1498 optreden als een bemiddelaar bij een huizengeschil. DUMON, *Verkoop en berenting van huizen te Gent*, II, p. 210.

91 F. DE POTTER, *Gent, van den oudsten tijd tot heden: geschiedkundige beschrijving der stad*, III, Gent, s.d., p. 321.

gildeleven te Gent, aangezien hij lid was van het kruisbooggilde van Sint-Joris.⁹² Ten slotte was hij betrokken bij de samenstelling van het Gentse stadsbestuur. In het schepensjaar 1498-1499 zetelde hij als vierde van de *stede kiezers*, in 1501-1502 was dat als vierde van de *heren kiezers*.⁹³ Een schepenfunctie zou hij evenwel nooit uitoefenen.

Dankzij Van Gassens eindwerk kan de carrière van Gillis verder worden uitgediept. In 1497, 1498 en 1500 voerde hij drie opdrachten uit voor de stad als aannemer van taswerken.⁹⁴ Wat later, in het schepensjaar 1515-16, begon het stadsbestuur voorbereidingen te treffen voor de bouw van een volledig nieuw schepenhuis. Gillis van Waesberghe was één van de vijf metselaars en steenhouwers die deel uitmaakten van het negenkoppige overlegcomité voor het nieuwe ontwerp. In 1517-18 werd hij daarom 30 sch. gr. vergoed voor zijn *moeyte en vacantien* om gedurende drie dagen samen te zitten met anderen *omme zeker concept van nieuwen werke vande sceephuuse aengaande*.⁹⁵ In 1520, wanneer de werken reeds volop bezig waren, leverde hij nog *tafelmentsteenen* en *goetsteenen*.⁹⁶

Woonplaats

23. Gillis kocht in 1483 reeds een deel van een woning in de *Cattesteghe* (de huidige Cataloniëstraat), en vanaf 22 augustus 1492 huurde hij een woning gelegen aan het Sint-Niklaaskerkhof in diezelfde straat van Joossijne van Scoenberghe en haar dochter Marie.⁹⁷ Aangezien zijn huurwoning paalde aan het Sint-Niklaaskerkhof, lag dit huis aan de noordzijde van de *Cattesteghe*.⁹⁸ Dat jaar werd hij ook verplicht om 220 penningen Vlaamse groot te lenen aan de stad Gent,

zodat zij de geldsom na de Vrede van Cadzand kon betalen.⁹⁹ Enkele jaren later, op 24 april 1499, kocht Gillis van Joris Corbeel een woning 'vrij huis, vrij erf' gelegen in de *Catteloenstrate* (opnieuw een andere benaming voor de Cataloniëstraat).¹⁰⁰ Het pand werd aan de ene zijde geflankeerd door een huis in bezit van de Sint-Niklaaskerk, en aan de andere zijde door een huis in bezit van de weduwe Buysere en haar dochter. Op dit huis stond een jaarlijkse erfrente van 4 sch. par. aan de (in 1799 gesloopte) Onze-Lieve-Vrouwekerk en een andere losrente van 20 sch. par. Hij kocht dit huis voor de som van 36 pond Vlaamse groten.¹⁰¹

Had Gillis zijn verhuurder uitgekocht en bleef hij wonen in hetzelfde huis, of had hij een ander huis in dezelfde straat(kant) gekocht? De bronnen geven daarover geen uitsluitsel. Het aangekochte huis lag evenwel ook aan de noordkant van de Cataloniëstraat. Op het plan dat Ferdinand vanden Bemden maakte van de buurt rond de Sint-Niklaaskerk, identificeert hij het huis dat Gillis kocht in 1499 met nr. VIII.¹⁰² Opmerkelijk is dat dit huis pal tegenover de plek stond waar de voormalige *Krommesteghe* uitkwam in de Cataloniëstraat. De huizen op deze hoek waren in het bezit van zijn broers Christiaan en Pieter (zie eerder). De bouwsels aan de noordkant van de Cataloniëstraat, tegen de Sint-Niklaaskerk, werden in 1835 afgebroken.¹⁰³

92 VAN STEEN, "Den ouden ende souverainen gilde", databank ID nr. 1313.

93 A. VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent van 't jaar 1301 tot 1793*, I, Gent, 1852, p. 373, *Ibidem*, II, p. 1. DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, p. 6, vermeldt niet zijn 's heren kiezerschap van 1498 (allicht wegens de onderzoeksbeperking tot de 16de eeuw). Een *stedekiezer* duidde schepenen aan in naam van de stad, een *herenkieser* deed dit in naam van de Vlaamse graaf. Volgens Dambruyne bestond er tussen de Gentse politieke mandaten een duidelijke hiërarchie. Aan de top van het bestuurlijk apparaat stonden de schepenen van de Keure, gevolgd door de schepenen van Gedele. Nadien kwamen de heren- en stedekiezers, de collatieheren, de vinders, de ambachtsoversten, de armenmeesters en de stapelheren. Ook onderling bestond er een rangorde.

94 VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, p. 110.

95 F. VAN TYGHEM, *Het stadhuis van Gent: voorgeschiedenis, bouwgeschiedenis, veranderingswerken, restauraties, beschrijving, stijlanalyse*, I, Gent, 1978, pp. 100-101; *Ibidem*, II, pp. 168-169.

96 *Ibidem*, II, p. 206. *Tafelment* is stenen of houten lijstwerk. Een *goetsteen* zal waarschijnlijk slaan op waterafvoer, zoals een huidige gootsteen nog steeds doet. *Tafelment*, in: VERWIJS & VERDAM (red.), *Middelnederlandsch woordenboek*, vol. VIII, kol. 30.

97 SAG, Reeks 301, reg. 57, f. 60r (Akte van 28 november 1483).

98 SAG, Reeks 301, reg. 62, dl. 1 (1492-1493), f. 3r: 'joncvr(ouwe) Joossine van Scoenbeerghe, houderighe bleven achter wijlen Claeys Lobe haren man was [...] joncvr(ouwe) Marie Lobe, haere dochtre met Janne Cortois haren man [...] kende en(de) lijde dat sou wel en(de) deughdelic verhuert heeft Gillis van Waesberghe een huus en stede stande an Sente Niclaus kerchof in de Cattestrate met allen zinde(r) toebehoorten [...] Actum XXI Jen in ougst a° XCII'.

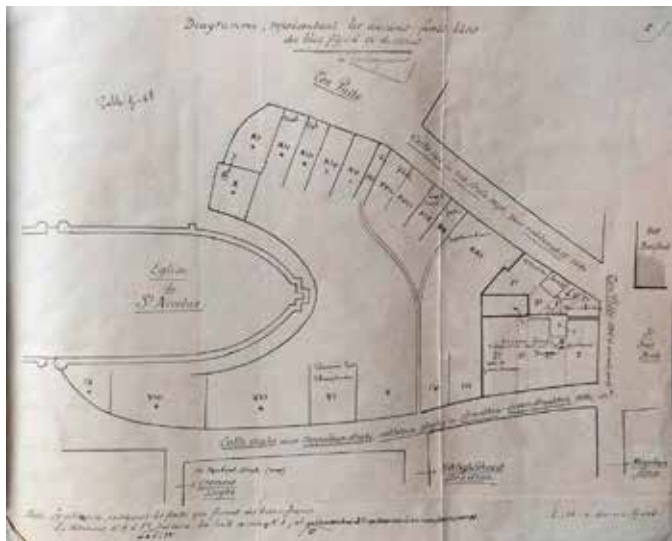
99 BOONE, De Gentse verplichte lening van 1492-1493, p. 291. De Vrede van Cadzand maakte een eind aan de vijandigheden tussen Gent en Maximiliaan van Oostenrijk in de context van de Vlaamse Opstand (1487-1492). Gent werd opnieuw streng gestraft voor haar rebellie.

100 In de praktijk betekende dit dat de eigenaar van het huis ook eigenaar was van de grond (erf) waarop het stond. Huizen werden vroeger in hout opgetrokken, een dergelijke constructie is afbreekbaar en kan elders terug opgebouwd worden. Dan had het nut om alleen het huis te bezitten maar niet de grond, maar die te huren (cijnsgrond).

101 SAG, Reeks 301, reg. 65 (1498-1499), f. 74r: 'Jooris Corbeel co(m)men es voor scepen(en) vand(er) Kuere in Ghend, kende en(de) lijde dat hij wel en(de) deughelijc vercocht heeft Gillis van Waesberghe mets [metser] een huus en(de) stede vrij huus en(de) erve zijnde, staende staende [sic] inde Catteloenstrate, de kercke van S(in)ter Niclaus ghehuust en(de) gheerft an d'een zijde en(de) de wed(uwe) s Bruysers met hare dochtre an d'ander, belast met erflijcke losrente te weten Onse Vrouwe Kercke van Ste Piet(er)s IIIJ sch. p. ende XX sch. p. losre(n)te d(en) pe(n)ninc XVJ [...] Actum XXIIIJ aprile XCIX'.

102 Universiteitsbibliotheek Gent, ms. 2484 (F. VANDEN BEMDEN, *Gand, rues et fonds bâtis*), I.

103 C. BOGAERTS, K. LANCLUS & M. VERBEECK, Cataloniëstraat, in: *Inventaris onroerend erfgoed*, geraadpleegd op <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/2861> op 17 maart 2024.

Het huizenblok tussen de Sint-Niklaaskerk (links) en het Belfort (midden rechts). De van west naar oost lopende straat onderaan is de Catteloenstrate (thans Cataloniëstraat), de drie erin uitkomende straten zijn de Crommesteghe (Sint-Niklaasstraat), het Heleghe Gheeststraetken en de Magelynstrate. Negentiende-eeuwse reconstructiekaart door F. VANDEN BEMDEN (Universiteitsbibliotheek Gent, ms. 2484).

Op een aquarel van Jean-Baptiste Wynantz zijn de huizen tegen de kerk in hun toestand van ca. 1820 nog duidelijk te zien. Links is de zijbeuk van de Sint-Niklaaskerk met het langgerekte hoge raam zichtbaar, daarachter ligt het belfort en nog verder in de achtergrond is de toren van de Sint-Baafskathedraal te zien. In de uitvergroting rechts valt het zonlicht vanuit de Crommesteghe in de Catteloenstraete, en verlicht het de gevels van de noordkant van die straat. Ter hoogte van deze gevels bevond zich het huis dat Gillis kocht in 1499.

Jean-Baptiste Joseph WYNANTZ, Kleine Korenmarkt (Cataloniëstraat) met zicht op de Torenrij (detail), c. 1820, aquarel op papier. SAG, Collectie Wynantz, nr. SAG_IC_AG_W_057_B. Deze huizen verdwenen kort nadien.

24. Op 17 juni 1516 kocht Gillis een jaarrente van 10 sch. gr. bezet op het huis *de Drije Coninghen*. Hoogstwaarschijnlijk kocht hij deze van Marc van

Vaernewyck, die de volgende dag voor de schepenen van de Keure verklaarde dat hij een rente van die waarde op een huis aan de voet van de Nieuwerbrugge, aan de zijde van de *Crommen Essche*, had verkocht aan Gillis. Als deze aanname juist is, lag het huis *Drije Coninghen* dan ook op die plek.¹⁰⁴ Deze rente werd later geërfd door zijn kleinzoon Reynier van Waesberghe.¹⁰⁵ Enkele jaren nadien, op 8 maart 1522 (n.s.) kocht Gillis 7/16e van het huis '*de Weerwolf*' of '*Weerweyde*' op de Korenlei.¹⁰⁶ Rond 1600 werd op deze plaats het huis '*De Stad Doornick*' gebouwd ter vervanging van meerdere oudere woningen, waaronder waarschijnlijk ook dit huis.¹⁰⁷ Daarnaast verkocht Gillis op 16 februari 1531 (n.s.) aan zijn zoon Jan de helft van zijn '*vrij huus, vrij erfve*' in de Cataloniëstraat, dat naast een huis lag in bezit van de Sint-Niklaaskerk. Ongetwijfeld gaat het om hetzelfde huis dat Gillis in 1499 kocht. Verkoop prijs van het pand was 37 pond Vlaamse groten, één pond meer dan waarvoor Gillis het volledige huis had aangekocht.¹⁰⁸ Het huis was nog steeds belast met de jaarlijkse erfrente van 4 sch. par.

Echtgenote & overlijden (eerste bewijs van de afstamming)

25. Gillis huwde Katelijne van Overvelde (of Overtvelt). Zij wordt als echtgenote van meester Gillis van

104 SAG, Reeks 301, reg. 73 (1515-1516), f. 172r. De Nieuwbrug is de brug tussen de Sint-Jacobsnieuwstraat en de Keizer Karelstraat. *Crommen Essche* is nu een stuk van die Keizer Karelstraat. FRIS, *De oude straatnamen van Gent*, p. 55.

105 SAG, Reeks 330, reg. 105 (1586-1587), f. 30v. Dat deze Reynier wel degelijk de kleinzoon is van Gillis de metselaar, was lang een betwist punt. Zie voor een opheldering de volgende ali-neas.

106 L. DERYCKE, *De Sint-Michielswijk in Gent (1480-1520): een sociaal-topografische reconstructie*, Gent, 1999, p. 186 met referentie: SAG, Reeks 301 reg. 77, f. 107v. De rest van het huis behoort aan de familie De Mey (waarin Gillis dochter Margriete zou trouwen, zie *infra* nr. 31). Beide families zouden er in wonen. Ook de panden links en recht van dit huis behoorden aan de familie De Mey (Ibidem, pp. 184 en 186-187).

107 K. DE VINCK, *De metamorfosen van een stadsgezicht. De Graslei en de Koornlei van de middeleeuwen tot vandaag*, Gent 1976, p. 68. De gekende plannen van Gent van voor 1600 geven het blok niet precies genoeg weer om zich een beeld te vormen van de woning, die naar alle waarschijnlijkheid een houten en geen stenen gevel had.

108 SAG, Reeks 303 (akten en contracten van 'vrij huis, vrij erf'), reg. 1, f. 21v: '*Gillis van Waesbeerghe kende ende verclaersde duechdelic vercocht hebben Jan van Waesberghe zijnen zoone, zijn helft scheede duergaen(de) van eenen huuse ende stede met alle zijnen ghelaghen, plaetsen, achterhuuse en(de) anderen ay-sementen daer toe behoorden(de) van vooren tot achtere tzelve huu, vrij huus en(de) erve wesende, staende inde Catteloen strate, de keercke van Ste Niclaus daer neffens ghehuust en(de) gheerft ter eender zijde ende Jan Huughelbeke an d'andre, int gheheele belast met IIII β [schellingen] g(roten) tsi(ae)rs eerfelicke sourenten zonder meer co(m)mers. Desen coop es ghedaen o(m)me de so(m)me van XXXVII lb gr Vlaemscher munten, ghedereer pen(n)ynghen die hij vercooper kende upgheheven en(de) ontfanghen hebben(de), zijnen coopere danof wettelic quyte schelden(de), van welke helft van huuse, de voorn(oemde) vercooper. P(re)se n(z)even scepen(en) vand(en) Kuere voorn(oemt) ontuut, onthuust en(de) onterft waert ende hij coopere daer toe ghedaen inne ghegoet en(de) gheerft als in zijn vrij huus en(de) erve de wettelicke ...erscap, w... af belooft en(de) mede b... n(aer) de wet vand(en) poort. Actum den XVJen in sporckele XV^c XXX'.*

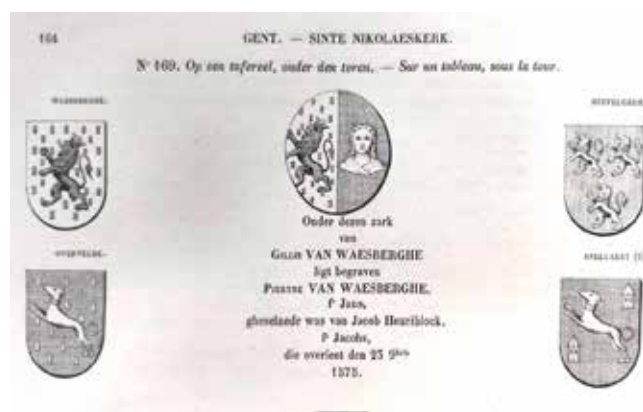
Waesberghe vermeld in een staat van goed van 14 juni 1503.¹⁰⁹ Dit koppel komt ook voor in de ledenlijsten van het Sint-Jorisgilde.¹¹⁰ Vooral het woordje *meester* is hier belangrijk, omdat dat onder meer duidt op een vrijmeester in een ambacht, zoals bijvoorbeeld dat van de metselaars. Daarmee kunnen we reeds een deel van de hypothese van Dambuyne aan de kant schuiven. Hij suggereert immers dat Katelijne van Overtvelde met een adellijke Geraardsbergse naamgenoot van de metser trouwt, en nooit in Gent komt wonen.¹¹¹ Het prefix *meester* lijkt echter geen twijfel, aangezien de metselaar-Gillis ook in andere akten *meester* genoemd wordt.¹¹² Daarmee is nagenoeg zeker dat de metselaar wel degelijk trouwde met van Overtvelde. Enkele feiten over het overlijden van Gillis beamen deze hypothese. Wel blijft de familie van Katelijne tot nu toe moeilijk te plaatsen: zij kwam niet voor in de geraadpleegde schepenlijsten, ambachtslijsten of registers van Gedele.¹¹³

26. Gillis van Waesberghe overleed na 16 februari 1531, de datum van de verkoop van de helft van zijn huis aan zijn zoon Jan (zie eerder). Op 3 december 1546 verkochten zijn dochters Joanna en Margareta *terde duergaende* van dat huis aan Jan vander Straten.¹¹⁴ Als dat deel uit de erfenis van hun vader kwam, dan moet vader Gillis overleden zijn tussen 16 februari 1531 (n.s.) en 3 december 1546. Hoogstwaarschijnlijk gebeurde dit niet veel later dan 1531. Omdat Gillis reeds de ene helft van het huis had verkocht aan zijn zoon Jan, werd enkel de andere helft bij zijn erfenis verdeeld. Aangezien twee van zijn dochters samen 1/3de van

het volledige huis konden verkopen, dan moet de andere helft over precies drie kinderen verdeeld zijn geweest.¹¹⁵ Zoals hieronder blijkt zal een vierde kind niet hebben deelgenomen aan de verdeling van de erfenis.

27. Metselaar Gillis van Waesberghe werd nadien zeer waarschijnlijk in de Gentse Sint-Niklaaskerk begraven. Immers, in 1573 werd een Pieryne van Waesberghe, dochter van Jan en echtgenote van Jacob Heuribloc begraven in die kerk onder een zerk van Gillis van Waesberghe (zie ook verder onder III.septies). Op deze gedenkplaat stond gebeiteld:

*'Onder desen saerck van Gillis van Waesbeerghe licht begraven joncvrouwe Pieryne van Waesbeerghe, filia Jans, gheselnede was van Jacob Heuriblock, filius Jacops, die overleet den 23^{en} november 1573.'*¹¹⁶

Weergave van de zerk in P. BLOMMAERT e.a., Graf- en gedenkschriften der provincie Oost-Vlaanderen, I, Gent, 1860, p. 164. Het wapen in het midden is dat van Pieryne met aan de rechterzijde het wapen Hueribloc.

Dankzij deze zerk kennen we de familienamen en wapenschilden van de vier grootouders van Pieryne. Langs vaderkant zijn dat 'Waesberghe' en 'Overvelde'. Zonder twijfel gaat het hier over het koppel Gillis van Waesberghe – Katelijne van Overvelde. De voornamen van de maternele grootouders kunnen we aflezen uit een grafscript in de voormalige Gentse Sint-Janskerk. Ze werpen licht op de ouders en grootvaders van de echtgenote van Gillis' zoon Jan, die verder onder nr. 32 besproken wordt:

*'Sepulture van Lieven van Huffelghem, filius Jans, die overleet den 27en in hoymaent int jaer 1521; ende van joncvrouwe Lysbette Snellaert, filia Willems, Lievens gheselnede, overleet anno 1526 den 27en septembre.'*¹¹⁷

109 SAG, Reeks 330, reg. 42, f. 296v (staat van goed, 14 juni 1503). Het betreft een erfenisverdeling van Jan van Kets fs. Jan, met wie de verwantschap onbekend is. De verdeling betreft één kwart van de erfenis van Jan van Kets tussen de verwanten van zijn moeders moeder. Dat vierendeel wordt verdeeld onder Jan van Puyenbrouck, Barbele Bogaert, de kinderen van Clays van Schaverbeke en Katelijne van Overvelde. Katelijne erfde toen heel wat gronden in de parochie Zwijndrecht. *La maison de Waesberghe* en *Het Bewijs der Waerheydt*, p. 7, spreken foutief over 'Catharina van de Velde'.

110 VAN STEEN, "Den ouden ende souverainen gilde", databank ID nrs. 915 & 1313. Zij vereenzelvigt de echtgenoot-Gillis ook met de metselaar.

111 DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, p. 13.

112 Dit is bijvoorbeeld het geval in de reeks procesdocumenten over het geschil tussen *presbyter* Pieter vanden Ackere en *meester* Gillis van Waesberghe. SAG, Reeks 330, reg. nr. 44 (schepenregister van Gedele, 1511-1512), f. 388v, 389v, 390v, 392v, 393r, 394v, 396r, 397r, 401r, 402v, 405r, 406v & 407v (komst voor de vierschaar), en reg. 45 (Schepenregister van Gedele, 1512-1513), f. 135v, 137r, 138r, 139v, 141r, 143r, 144v, 146r & 148r (idem). Mogelijk kreeg hij consequent dit prefix wanneer hij diende als meester-erfscheider van Gent.

113 Het document '*la maison de Waesberghe*' noemt haar een dochter van Adriaan, maar dit kon niet geverifieerd worden. Een Adriaan van Overvelde wordt wel als *maghe of vriend* van meester Gillis van Waesberghe vermeld in een staat van goed van Gheerkin Dasaert of Dansaert fs Jacob van 25 augustus 1501. SAG, Reeks 330, reg. 42, f. 78r. Ook was Gillis van Waesberghe een van de maghen in de staat van goed bij het overlijden van de Frans De Dievele, echtgenoot van Lysbette van Overvelt, SAG reeks 330, reg. 44, f. 258 v.

114 Als deze zusters hun gezamenlijk deel verkopen betekent dit allicht dat zij hun deel toen reeds geërfd hadden (of verworven door schenking of koop van hun vader).

115 Als beide dochters 1/3de erven van de helft van het huis, oftewel elk 1/6de van het volledige pand, dan kunnen zij samen 2/6de van het volledige huis verkopen, oftewel 1/3de.

116 V. DESPOT, *Gentse grafmonumenten en grafscripten tot het einde van de Calvinistische Republiek (1584)*, III, onuitgegeven masterproef Universiteit Gent, 2001, nr. 1.7/062 beschrijft de tekst op de grafzerk van Gillis van Waesberghe, Pieryne van Waesberghe en Jacob Heuriblock.

117 DESPOT, *Gentse grafmonumenten*, III, nr. 1.3/062 beschrijft de zerk van Lieven van Huffelghem en Lysbette Snellaert, de ouders van Kathelijne van Huffelghem.

28. We lopen nu even vooruit op de feiten. Metselaar Gillis van Waesberghe had inderdaad een zoon Jan en een Jan van Waesberghe had dan weer een dochter Pieryne (zie ook nr. III). Deze laatste Jan van Waesberghe, de vader van Pieryne, was echter de man van Katelijne van Huffelghem en volgens Dambruyne geen metselaar en dus niet de zoon van de metser Gillis. Uit de combinatie van de grafzerk en bovengenoemde akten blijkt echter dat deze hypothese naar alle waarschijnlijkheid onjuist is en dat dit wel dezelfde persoon is. Immers, als Katelijne van Overtvelt inderdaad de echtgenote is van de metselaar Gillis van Waesberghe (zoals het voorvoegsel *meester* en de lijst van het Sint-Jorisgilde impliceren), dan zijn zij de grootouders van de begraven Pieryne zoals uit haar zerk duidelijk is. De grootouders langs moederszijde noemden dan 'Snellaert' en 'Huffelghem'. Dit bewijst op zijn beurt dat de Jan van Waesberghe die trouwde met Katelijne van Huffelghem de zoon is van de Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overvelde, en dus dezelfde Jan is die tot het ambacht der metselaars behoorde (zie verder onder III.). Bij de bespreking van dat koppel gaan we dieper in op de sociale positie van Katelijne van Huffelghem, en geven we meer duiding aan deze hypothese.

Generatie III – Kinderen van Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overvelde

29. Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overvelde hadden samen vier kinderen die allen aan het eind van de vijftiende of begin van de zestiende eeuw moeten geboren zijn. De oudste zoon Jan zijn we reeds eerder tegenkomen. Net zoals boven bespreken we eerst de andere kinderen van het gezin, omdat hun afstamming minder relevant is (III.bis en III.ter).

We maken evenwel een uitzondering voor de vierde zoon Pieter. Waarschijnlijk was hij het die zich inschreef aan de Leuvense universiteit op 27 augustus 1522 als *Petrus filius Egidii Waesberghe de Gandavo*.¹¹⁸ Hij moet dus geboren zijn in of voor 1505, gezien de instapleeftijd van universiteiten aanzienlijk lager lag dan nu. Ofwel bleef Pieter ongehuwd en overleed hij eerder dan zijn vader Gillis, ofwel werd hij kloosterling. In ieder geval lijkt hij niet te hebben deelgenomen in de verdeling van het huis van vader Gillis. Zoals reeds bleek werd de helft van dat huis onder drie verdeeld (onder de twee dochters en hun broer Jan). Mocht Pieter nog geleefd hebben (en geen kloosterling zijn), dan zou er een verdeling onder vier geweest zijn. De 'Oude Rol' vermeldt overigens dat Pieter *jonck gestorven* is, waarmee 'ongehuwd' bedoeld wordt (en in dit geval mogelijks ook letterlijk *jong*). Dit rijmt met de gegevens die af te leiden zijn uit de erfenisverdeling.

118 E. REUSENS (ed.), *Matricule de l'Université de Louvain*, III, Brussel, 1903, p. 678.

III.bis – Begijn Joanna van Waesberghe

30. Wellicht is het deze Joanna van Waesberghe die overleed op 12 juli 1581.¹¹⁹ In een document van 9 januari 1588, opgesteld door haar aangetrouwde neef Guillaume Trioen (zie verder onder IV.octies), werd ze genoemd als omstreeks 80 jaar oud bij haar overlijden. Zij zou dus geboren zijn rond 1501. Hij schrijft:

*'Ten eersten, zo en behoorde de successie van joncvr(ouw) Janne van Waesberghe die nu (...) verclaerst van haeren weghe niet verbeurt te wesene midts zou van haeren jonghen tijdt af cruepel zijnde, gaende met een cruxken, alijds tot haer ouderdom van bijden tachte(n)tich jaeren, in een plaetse separaet vander weerelt als es 't baghijnhof van Sinte Lysbetten ghewoont heeft, zeer devotelick levende (...) ter welcker causen zou ooc van(den) rebelle berooft heeft gheweest van haere goeden, ende uut haer domicile verjaeght, ende also duer benauthede en(de) veranderinghen ghestorven, en(de) inden tempel van tvoorn(oemde) baghijnhof met solempnele processie en(de) convoy, van(de) voorn(omde) hoirs ceremoniale manieren den gheestelicken maeghden dienen(de) en(-de) bedinghen der catholicker kercken, begraven...'*¹²⁰

De 'Oude Rol' vermeldt over haar dat zij *jonck gestorven* is, ongehuwd dus, wat klopt met haar leven als begijn. Zij bleek vanaf jonge leeftijd al kreupel te zijn, en verplaatste zich met een stok. Joanna had steeds gewoond in het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent. Ook op basis van de twintigste penningkohieren van de stad van de jaren 1571 en 1572 is zij inderdaad te identificeren met de begijn *Janneken* van Waesberghe die in haar eigen huis in dat begijnhof woonde. Uit die bron blijkt dat zij toen zes onroerende goederen bezat, waaronder het huis waarin zij zelf woonde. Het kadastraal inkomen daarvan werd geschat op 960 Vlaamse groten per jaar, wat relatief hoog is. Een ander huis stond in de *crommesteghe*, de overige vier in de Sint-Lievenspoortstraat.¹²¹ Zij werden allemaal regelmatig verhuurd.¹²²

Als begijn ontsnapte zij niet aan de terreur van de Gentse calvinistische Republiek (1577-1583), die heel wat katholieke geestelijken viseerde: in 1581 werden haar bezittingen geroofd en werd zij zelf uit haar woning verjaagd.¹²³ Op haar leeftijd was dit praktisch een

119 SAG, Reeks 525 (Familiepapieren, vanaf nu FP), 6517, nr. 5a, f. 2r: (ontvangst van een rente): *'joncvr(ouw) moye [tante] Joanne van Waesberghe overleden den XIJen July XVe LXXXJ'*. Ook in SAG, FP, 6517, nr. 3 is in 1588 sprake van de *hoirs vanden sterfhuijse wilent joncvr(ouw) Jeanne van Waesberghe ende Jacquesken Hueriblock*. Jacquesken Hueriblock was waarschijnlijk een inwonend kind van haar nicht Pieryne. Zie ook verder onder IV.septies.

120 SAG, FP, 6517, nr. 3j, f. 1r.

121 Dit kan eventueel afkomstig zijn van de aankoop van een huis aldaar door haar vader Gillis in 1525, zie hoger randnr. 24.

122 DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, I, pp. 5-6 (op basis van de SAG, Reeks 153 (penningkohieren), 2, nrs. 2-39, meer bepaald nr. 19, f. 53r).

123 Vanaf 1578 werden in verschillende golven katholieke kerken en kloosters geplunderd en hun goederen geconfisqueerd. Priesters, begijnen en kloosterlingen werden verbannen of ver-

doodvonnis, en zij overleed dan ook niet veel later. Ook haar neefjes hadden te lijden onder het calvinistisch bewind (zie verder).

III.ter – Margareta van Waesberghe en Zegher de Mey

31. Een tweede dochter, Margareta, trouwde met Zegher de Mey.¹²⁴ Hij overleed voor 16 augustus 1540 en liet zeven minderjarige kinderen na, namelijk *Jehannekin, Callekin, Michielkin, Gillekin, Hannekin, Liefkin en(de) Maykin de Mey fs. Seghers die hij hadde bij joncvr(ouw) M(ar)griette van Waesberghe*.¹²⁵ Willem de Muelenaere werd hun deelvoogd. Op 7 december 1543 werd hun dochter Joanna de Mey, dan ongeveer 23 jaar oud, ontvoogd om kloosterlinge te worden.¹²⁶ Op 28 januari 1544 (n.s.) werd nogmaals een weesakte opgemaakt voor de resterende minderjarige kinderen *Michielkin, Gillekin, Hannekin, Liefkin, Callekin ende Maykin de Mey*. Verwante getuigen waren onder meer Willem de Muelenaere, Gillis van Huffele en de reeds vermelde Jacob Bruneel *gheseit* Parmentier.¹²⁷

III. – Jan van Waesberghe en Katelijne van Huffelghem

(op generatie E in de 'Oude Rol').

32. Net zoals zijn vader en grootvader zette ook Jan van Waesberghe het metsersbedrijf verder, en voerde daarnaast ook heel wat politieke mandaten uit. De timing van deze *rise to fame* is wel erg ongelukkig, omdat zij samenvalt met de aanloop naar de Gentse opstand tegen Karel V. De onlusten zouden zich snel verspreiden onder de ambachtsmilieus, en Jan zou er zelfs het leven bij laten. Gelukkig huwde hij een erg rijke vrouw die nadien hertrouwde in een Gents adellijk geslacht, waardoor hun kinderen zich verzekerd wisten van een bevoorrechte positie in de vroegmoderne Vlaamse samenleving. Heel wat zoons genoten zelfs een universitaire scholing. Ondanks enkele tegenslagen tijdens de godsdienststroeibelen wisten zij hun geprivilegieerde positie vast te houden, ver tot in de zeventiende eeuw.

We zagen reeds dat Dambruyne opperde om twee verschillende Jan van Waesberghes voor te houden, omwille van de grote sociale afstand tussen de welstellende kinderen van Jan en de metselaarsfamilie uit de vorige eeuw. We hebben deze theorie mits indirect bewijs een eerste keer trachten te ontcrachten onder nr. 25. De focus van volgende levensbeschrijving zal dan ook liggen op het kaderen van het sociale milieu van Jan van Waesberghe en dat van zijn echtgenote Katelijne van Huffelghem. De status en het vermogen van de am-

bachtslieden was overigens reeds vrij aanzienlijk, zoals bleek uit de huizen die zij bezaten en mandaten die Gillis kreeg van het stadsbestuur. Daarnaast bestond er een precedent voor universitaire scholing met Pieter van Waesberghe, de broer van de hier besproken Jan. Ten slotte wordt metser Jan door een Rijsels tijdgenoot omschreven als een '*homme ancien et ung bon riche et honneste bourgeois de la Ville*'.¹²⁸ Het is een verhalende stoffering voor het aanzien dat Jan genoot onder de Gentse burgerij.

Sociaal profiel & carrière

33. Jan van Waesberghe moet geboren zijn aan het eind van de vijftiende eeuw, mogelijk in het begin van de jaren 1480. Uit een staat van goed weten we dat hij huwde met Katelijne van Huffelgem *dit* De Rijcke, volgens de overlevering een erg welstellende vrouw. Dankzij het in nr. 27 weergegeven grafschrift kennen de we namen van haar ouders en grootvaders: Lieven van Huffelghem *fs.* Jans en Lysbette Snellaert *fa.* Willems.

Niettegenstaande haar gegoede afkomst kwam ook haar familie uit het ambachtsmilieu: haar broer Reinier was lang deken van de Gentse wevers en was in 1537 zelfs overdeken.¹²⁹ Daarnaast was hij net als zijn schoonbroer een spilfiguur in de mislukte Gentse opstand tegen Karel V (zie ook verder). Ook waren Reynier en zijn vader Lieven meermaals schepenen van de stad.¹³⁰ Lieven was een begoede brouwer, en bezat meerdere eigendommen in Drabstraat en op de Poel, waaronder een brouwerij.¹³¹

128 L.P. GACHARD (ed.), *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint, par un anonyme, suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement*, Brussel, 1846, p. 16.

129 DAMBRUYNE, Keizer Karel: meester of knecht?, p. 161. Zie ook A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, IV, Brussel, 1859, pp. 238, 241, 284; portret op p. 300; vlucht naar Brussel op pp. 307 en 340, noot 2. Het is dan ook merkwaardig dat DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, p. 2 schrijft dat Van Huffelghem geen Gentse familie was (maar wellicht een Geraardsbergse), omdat ze niet (meer) voorkomt in de penningkohieren van 1571-1572. In zijn werk *Corporatieve middengroepen*, p. 810, somt hij namelijk niet minder dan 11 mandaten op, bekleed door twee leden van de familie Van Huffelghem te Gent in de periode 1500-1540 (Lieven en Reynier). Meer nog, de familie van Huffelghem moet tot de poorterij hebben behoord in het begin van de veertiende eeuw aangezien Jan van Huffelghem tussen 1397 en 1415 vijf maal schepen van de Keure was voor de poorterij en één maal schepen van Gedeele voor de poorterij. Zie M. BOONE, *Geld en macht. De Gentse stadsfinanciën en de Bourgondische staatsvorming (1384-1453)*, Gent 1990, p. 249.

130 VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent*, pp. 3-4, 35 & 45 [Lieven] en 67, 96, 104-105, 115, 122, 127-138, 132 & 141 [Reynier].

131 Lieven van Huffelghem *fs.* Jan was meesterkind van de brouwers in 1494, klerkin 1498-1499 en gezworene in 1501. Zijn vader Jan was gezworene van de brouwers in 1471-1472 (MARYNS, *Brouwers*, p. 90) en moet overleden zijn rond 1485 (SAG reeks 330, reg. 37, f. 4v - staat van goed bij het overlijden van Jan van Huffelghem en diens moeder Kateline van der Bruggen). Zie voor een uitgebreide bespreking van zijn eigendommen DERYCKE, *De Sint-Michielswijk in Gent (1480-1520)*: pp. 210-211, 216, 221-222. Zie DUMON, *Verkoop en berenting van huizen te Gent*, II, pp. 167-168 voor de aankoop van de helft van een brouwerij

jaagd. DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 661. Vanaf 1583 nam ook het geweld tegen katholieke burgers toe.

124 Zoals *supra* nr. 24 vermeldt, bewoonden de familie Gillis van Waesberghe en de familie Jacob de Mey in 1522 hetzelfde huis op de Korenlei, genaamd *de Weerwolf*. DERYCKE, *De Sint-Michielswijk in Gent (1480-1520)*, p. 186.

125 SAG, Reeks 330, reg. 58 (dl. *quohier van den rolle*), f. 6v.

126 SAG, Reeks 330, reg. 61 (dl. *quohier van den rolle*), f. 10r.

127 SAG, Reeks 330, reg. 61, (dl. *quohier van den rolle*), f. 13r. Enkele van deze namen komen ook in eerdere aktes voor.

Dat ook de familie van Katelijnes moeder uit het ambachtsmilieu kwam weten we omdat Willem Snellaert, haar maternele grootvader (zie de grafsteen *supra* nr. 27), al in 1477 vermeld wordt als bierverkoper.¹³² Wellicht dezelfde Willem Snellaert was deken van de tijkwevers in 1486 en lid van het Sint-Jorisgilde.¹³³ Snellaert had ook een belangrijke carrière in het Gentse stadsbestuur. In 1492 wordt Willem Snellaert als boekhouder aangesteld door de schepenen van de Keure.¹³⁴ In 1501 en 1504 zetelde hij als schepen van Gedele. Daarnaast was hij vierde schepen van de Keure in 1506, tweede in 1510, derde in 1513 en nog eens vierde in 1516. Mogelijk is hij dezelfde als de *stedekiezer* van 1518, de overdeken van het jaar nadien en de tweede schepen van de Keure van 1520.¹³⁵ Jan van Waesberghe trouwde dus ongetwijfeld in een politiek machtige ambachtsfamilie.

34. Na het overlijden van Jan van Waesberghe hertrouwde Katelijne van Huffelghem met Louis Bette.¹³⁶ Ook hij was lid van een prominent Gents geslacht en oefende heel wat functies uit in het stadsbestuur. Bette was onder meer zevende schepen van Gedele in 1518, zevende schepen van de Keure in 1528 en tweede in 1531. Na de opstand tegen Karel V werd hij in 1540 *ontfangher van de wercke* en bereikte in 1545 het hoogtepunt van zijn carrière als eerste schepen (burgemeester) van Gent.¹³⁷ Hoewel deze schijnbare sociale kloof

op het eerste zicht enig wantrouwen zou wekken, is reeds duidelijk gebleken dat Katelijne zelf uit een invloedrijke ambachtsfamilie kwam. Dat profiel paste perfect bij Jan van Waesberghe, die als hoofd van het metselaarsambacht ook enige politieke invloed had, net als zijn vader Gillis. Katelijne zowel als Louis Bette waren overleden in 1566, wat blijkt uit een akte van de kinderen van Waesberghe over de verkoop door Louis Bette van 2/3 van een huis aan de St-Niklaaskerk dat hen toebehoorde.¹³⁸

35. Als metser was Jan van Waesberghe actief betrokken bij de openbare werken in Gent. Zo leverde hij in 1520-1521 stenen en *avennes en orduunsteen* en in 1533-34 *zaercken* aan de stad voor de bouw van het nieuwe schepenhuis.¹³⁹ Net als zijn vader Gillis nam hij heel wat functies waar in het bestuur van het metsersambacht.¹⁴⁰ In de jaren 1505, 1507 en 1518 wordt hij nog vermeld als gezworene, maar vanaf 1520 zal hij regelmatig als deken aan het hoofd staan van het ambacht. Dit was hij in 1520, 1523, 1532, 1533, 1534 en in 1536. Dat laatste jaar spande hij in zijn hoedanigheid als metsersdeken een rechtszaak aan tegen de schepenen van Gent en deken van de schilders Jan De Smet (als garant voor Jan mijne Heere, *gezeid* meester Hans), die nog in 1539 in beroep hangende was. Het betwiste punt is echter niet duidelijk uit de bewaarde processtukken af te leiden.¹⁴¹

Daarnaast had Jan een actieve loopbaan in het Gentse stadsbestuur.¹⁴² Hij was bijvoorbeeld verschillende jaren tussen 1520 en 1536 collatieheer. In het schepenenjaar 1534-1535 werd hij gekozen als elfde schepen van Gedele, en in 1536-1537 schopte hij het zelfs tot negende schepen van de Keure, een ambt met feitelijke politieke macht. Het daaropvolgende jaar was hij ook eerste thesaurier van de stad.¹⁴³ Jan van Waesberghe diende daarnaast in de periode 1533-34 als armenmeester van de Gentse Sint-Niklaaskerk.¹⁴⁴

op de Sanderswal in 1493 (terug verkocht in 1497) en meerdere akten in 1497 betreffende de Drabstraat. De Brouwerij De Maagd van Gent kocht Lieven in 1505, nadien verkocht hij het huis aan Eloy Bate maar bleef er wonen tot 1514. De Drabstraat was een van de duurste straten van Gent (DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 788).

132 P. VAN DUYSSE & E. DE BUSSCHER, *Inventaire analytique des chartres et documents appartenant aux archives de la ville de Gand*, Gent, 1867, p. 248. Hij staat wel niet op de ambachtslijst van de brouwers (MARYNS, *Brouwers* p. 56), wel bij de tijkwevers waar een Willem Snellaert *fs.* Jan meesterkind was in 1454, gezworene in 1484, 1504 en 1514 en deken in 1486.

133 Zie voor zijn dekenschap MARYNS, *Tijkwevers*, p. 56. In die hoedanigheid verkocht hij op 1 december 1485 een rente op een huis (REUSENS, *Verkoop en berenting van huizen te Gent*, II, p. 67).

134 A. G. B. SCHAYES (ed.), *Dagboek der Gentsche collatie, bevattende een nauwkeurig verhael van de gebeurtenissen te Gent, en elders in Vlaenderen, voorgevallen van de jaren 1446 tot 1515*, Gent, 1842, p. 504 (rekeningen 1492-1493).

135 Mogelijk werd hij ook nog schepen van Gedele in 1525 en 1530, maar dan zou hij reeds een gevorderde leeftijd moeten gehad hebben. Zie voor al deze vermeldingen VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent*, II, pp. 1, 7, 12, 19, 28, 38, 45, 47-48, 51, 65, & 79.

136 Zie onder meer de akte van 3 juli 1556, SAG Reeks 303, reg. 3, f. 37v. Louis Bette *fs.* Joos was eerder gehuwd met Katelijne van der Bruggen en Antonia de Ruffelaert. Zie noot 165 voor de volledige transcriptie.

137 VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent*, II, pp. 45, 73, 83, 114, 207, & 239; DE L'ESPINOY, *Recherche des antiquitez*, p. 818 & 869. Hij was daarnaast nog *herenkieser* in 1537. Ook was Louis Bette actief betrokken bij de Gentse opstand, al was die betrokkenheid anders dan die van Jan van Waesberghe of Reinier van Huffelghem. In 1539 was Bette meermaals lid van de onderhandelingsdelegatie van de stad, steeds als gezant *van der poorterye*. Dat hij trouwde met de weduwe van een ambachtsman die uit de gratie was gevallen bij zijn corporatie, kan er op wijzen dat Jan van Waesberghe nog wel steun genoot bij de burgerij

van Gent. VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent*, II, pp. 144, 149 & 171.

138 SAG, Reeks 303, reg. 3, f. 37v.

139 VAN TYGHEM, *Het stadhuis van Gent*, II, pp. 207, 210 & 235.

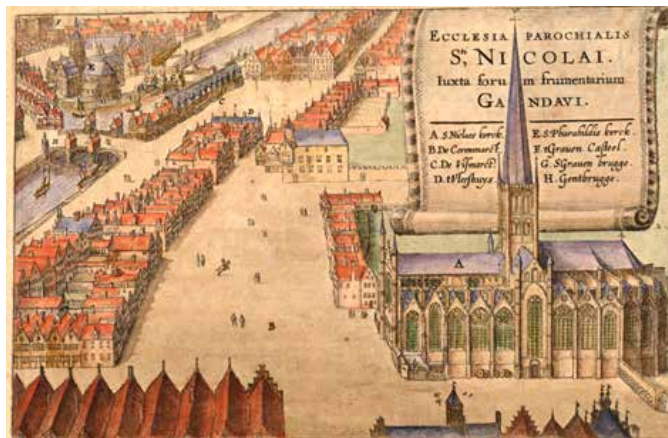
140 DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, pp. 9-10 (uit: SAG, Reeks 177, 1, f. 20r, 25r, 25v, 23v, 29r, 29v, 31r, 32r en reeks 301, reg. 90, f. 223v); VAN GASSEN, *De ambachten van de metselaars*, pp. 191, 195-196.

141 V. VAN DER HAEGHEN, *La corporation des Peintres et des Sculpteurs de Gand. Matricule, comptes et documents (16e-18e siècles)*, publiés et annotés, in: *Annales de la société d'histoire et d'archéologie de Gand*, VI (1905-1906), pp. 186-188.

142 VAN HEULE, *Memorieboek der stad Ghent*, II, pp. 97 en 103; DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, p. 6.

143 Een thesaurier was een algemene stadsontvanger, verantwoordelijk voor het beheer van de stadsfinanciën.

144 A. SOMERS, *'Amici nunc sicut et antea': een stedelijke parochiekerk en een prinselijk kapittel tussen kerk en wereld in het laat-middeleeuwse en vroegmoderne Gent, Sint-Niklaas en Sint-Veerle, 1384-1614*, onuitgegeven doctoraatsproefschrift Universiteit Gent, 2015, p. 497.

Detail uit A. SANDERUS, *Flandria illustrata, sive descriptio comitatus istius per totum terrarum orbem celeberrimi, III tomis absoluta, I, Keulen [Amsterdam], 1641, p. 127.*

Woningen

36. De huizen in bezit van Jan van Waesberghe en van zijn vader Gillis lagen vlakbij het gildehuis van de metselaars. Immers, reeds in 1531 kocht Jan van zijn vader Gillis de helft van zijn huis in de Cataloniëstraat op (zie nr. 24). Het metselaarshuis, door de nering aangekocht op 27 mei 1432, stond aan de zuidzijde van de Cataloniëstraat op de hoek met de *Crommesteghe* (de huidige Sint-Niklaasstraat). Dit is dus pal tegenover het woonhuis dat Gillis van Waesberghe in 1499 had gekocht, en de huizen die de broers van Gillis hadden geërfd. Op de gravure van de Sint-Niklaaskerk in Sanderus' *Flandria Illustrata* (1641) ziet men onderaan uiterst rechts nog net het dak met pinakels van het metselaarshuis. In 1526 werd de houten gevel namelijk vervangen door een in zandsteen. Als gevolg van de bestraffing van Gent door keizer Karel in 1540 werd het metselaarshuis, net zoals de andere gildehuizen, is beslag genomen en openbaar verkocht.¹⁴⁵

De opstand tegen Karel V (1537-40) en het overlijden van Jan van Waesberghe

37. We hebben reeds gealludeerd op de rol van Jan van Waesberghe in de Gentse opstand tegen Karel V. De metselaarsdeken werd inderdaad meegesleurd in de revolte tegen de Habsburger, voornamelijk vanwege zijn rol als oud-schepen van de Keure in 1537. Dat jaar zou cruciaal blijken voor de opstand, die op zijn beurt het leven van het gezin van Jan fundamenteel zou veranderen. Hieronder bieden we een korte reconstructie van het verloop van de revolte.¹⁴⁶

145 H. VAN DEN BOSSCHE, *Metselaarshuis*, in: *Inventaris onroerend erfgoed*, geraadpleegd op <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/24570> op 17 maart 2024. Zie ook DE VINCK, *De metamorfosen van een stadsgezicht*, pp. 44-45 met verwijzing naar de aankoopakte van 1432 in de nota's van den Bemden als *jaerregister 1431-32*.

146 Voor het volgende onderdeel doen we vooral beroep op DAMBRUYNE, *Keizer Karel: meester of knecht?*, pp. 156-173. Zie ook ARNADE, *Privileges and the political imagination*, pp. 107-124.

Links de gevel van het metselaarshuis volgens een aquarel van Jean-Baptiste De Noter (1809). SAG, *Atlas Goetghebuer*, 85/23b. Rechts de huidige toestand na de restauratie van de gevel in 1990-1991.

In 1537 was Karel V volop bezig met de verovering van noord-Italië, zodat hij zijn aartsrivaal Frans I van Frankrijk een geopolitieke hak kon zetten. Het bleek een enorm dure campagne te worden. Dat jaar legde Maria van Hongarije als landvoogdes der Nederlanden daarom een uitzonderlijke belasting op om de oorlog verder te financieren. In Vlaanderen stemden alle Leden in met de gevraagde bedde van 1,2 miljoen Carolusgulden, behalve Gent.¹⁴⁷ Het ongenoegen onder de ambachten groeide uit tot een regelrechte opstand: op 28 augustus 1537 verscheurde men publiekelijk het *Calffel*, (de spotnaam voor) het keizerlijk edict van 1515 dat veel rechten en vrijheden van Gent had ingeperkt. Het hek was van de dam.

38. In de heetste dagen van de opstand werd Jan van Waesberghe, als oud-schepen van de Keure, op 18 augustus 1539 gevangen genomen door de hoogbaljuw van Gent.¹⁴⁸ Hij en zijn collega's oud-schepenen werden beschuldigd van verraad aan de collatie: zij zouden een alternatief voor de belasting, dat de collatie in april 1537 had voorgesteld, niet juist hebben meegedeeld aan Maria van Hongarije. Ook zijn schoonbroer Reinier van Huffelghem, op dat moment schepen van de Keure, werd gevisieerd omdat hij in 1537 deel was van het comité dat de landvoogdes moest inlichten.¹⁴⁹ Hij voorvoelde het gevaar en was reeds naar Brussel gevlucht. Omdat Brussel hem weigerde uit te leveren, zou Gent hem er een proces aandoen.¹⁵⁰ Jan van Waesberghe had minder geluk. Op 20 augustus werd beslist om de

147 In Gent waren zowel de Poorterij, de Weverij als de Kleine Neringingen allemaal gekant tegen de bedde, maar hadden ieder een ander idee van wat een alternatief kon zijn. DAMBRUYNE, *Keizer Karel: meester of knecht?*, pp. 156-157; ARNADE, *Privileges and the political imagination*, p. 109.

148 DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 161.

149 Zie voor zijn rol in de opstand HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint, IV*, pp. 238-241, 299-307.

150 SAG, *Reeks 400 (stadsrekeningen)*, reg. 47, f. 83r.

in hechtenis genomen personen aan de tortuur te onderwerpen in het Gravensteen. Jan van Waesberghe onderging deze pijnigingen op 22 en 23 augustus.¹⁵¹

Op 16 september werden Jan en enkele andere gedetineerden vrijgelaten, op voorwaarde dat ze zich ter beschikking hielden van het gerecht en de stad niet zouden verlaten.¹⁵² Niet iedereen ging akkoord met deze gang van zaken. Reeds de volgende dag begaven heel wat leden van de kleine neringen zich naar het huis van de hoogbaljuw om te eisen dat de vrijgelatenen opnieuw zouden worden gearresteerd. Deze stemde daarmee in. Wanneer Jan van Waesberghe dit vernam, probeerde hij verkleed als vrouw en samen met een dienstmeid de stad te ontvluchten. In de Nederpolder werd hij echter herkend door enkele droogscheerders. Zij achtervolgden Jan tot in het huis van Jacob Parmentier (de overleden man van zijn tante Margareta). Hoewel hij nog trachtte te ontsnappen door over de muur te klimmen naar het perceel van Simon Borluut, werd hij na deze wanhoopsdaad definitief gearresteerd.¹⁵³

Diezelfde dag kwamen de kleine neringen en de wevers samen om te overleggen wat er met de gevangenen moest gebeuren. Pas laat op de avond maakten zij hun besluit aan de schepenen bekend: Jan van Waesberghe zou samen met enkele andere oud-schepenen opnieuw aan de tortuur worden onderworpen.¹⁵⁴ Op 18 september werd Jan van Waesberghe van 14 tot 18 uur voor de derde maal gepijnigd in het Gravensteen.¹⁵⁵ Men ondervroeg hem over zijn vlucht poging, waarop hij verklaarde dat hij niet had geprobeerd de stad te ontvluchten, maar enkel het huis van de weduwe van Jacob Parmentier probeerde te bereiken.¹⁵⁶ Of deze antwoorden voldoende waren is onduidelijk, maar in ieder geval bleef Jan van Waesberghe na zijn ondervraging in hechtenis in de stadsgevangenis op de Korenmarkt. Hij zou nooit meer vrij komen.

Na een maand gevangenschap overleed Jan van Waesberghe op 18 oktober 1539, waarschijnlijk door een combinatie van uitputting en ouderdom. Hoewel de schepenen de dag nadien beslisten om zijn lichaam over te brengen naar zijn huis, kwam een woedende menigte poorters eisen dat men eerst het lijk publiekelijk onthoofdde, zoals gebruikelijk was bij veroordeelde misdadigers.¹⁵⁷ Een algemene collatie besloot de volgende dag evenwel dat de schepenen het laatste woord zouden hebben. Meteen werd het lichaam van Jan van

Waesberghe in de Sint-Niklaaskerk begraven.¹⁵⁸

39. Eind 1539 reisde Karel V af naar de Nederlanden om zelf orde op zaken te stellen. In het voorjaar van 1540 werd in verschillende fases met de opstandelingen afgerekend (via militaire bezetting, verbeurdverklaring van bezittingen en terechtstellingen). In de plaats van het verscheurde *Calvel* werd op 30 april 1540 de nog strengere *Concessio Carolina* opgelegd.¹⁵⁹ Zeker de ambachten zagen hun invloed (opnieuw) aanzienlijk verminderen.¹⁶⁰ Tot een grote Gentse opstand zou het nadien niet meer komen. Op 3 mei 1540 werd bij wijze van publieke vernedering een grote groep Gentse edellieden, stadsambtenaren en bekende poorters gedwongen om blootsvoets voor de keizer te lopen, gekleed in een zwarte tabbaard en gevolgd door 50 van de meest geharde opstandelingen uit de lagere klassen met een strop om de hals (waarvan de spotnaam voor Gentenaars: *stroppendragers*).

Identificatie van Jan van Waesberghe (tweede bewijs van afstamming)

40. We toetsen nogmaals Dambruynes twee-Jan-nen-theorie. Alweer laten enkele cruciale details in het historisch relaas toe beide personen te vereenzelvigen. Ten eerste bleek uit bovenstaande verslag dat de metselaar en oud-schepenen Jan van Waesberghe overleed op 18 oktober 1539 in de Gentse stadsgevangenis. De echtgenoot van Katelijne van Huffelgem overleed dan weer ergens tussen begin 1536 en 15 april 1540 (n.s.). Op 10 oktober 1536 werd namelijk zijn dertiende en jongste kind Maria geboren, en Jan moet nog geleefd hebben tijdens haar conceptie negen maand eerder (zie verder). Enkele jaren later, in een akte van 15 april 1540, werd Katelijne van Huffelgem reeds *weduwe* van Jan van Waesberghe genoemd.¹⁶¹ Hun dochter Katelijne werd toen ontvoegd omdat zij intrad in het Gentse Onze-Lieve-Vrouw ter Lazariënklooster (zie infra nr. 44). De tijdsfork waarbinnen het overlijden van Jan van Waesberghe als echtgenoot met Katelijne van Huffelgem valt (begin 1536 – april 1540), omsluit per-

151 GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, p. 589.

152 IBIDEM, p. 591.

153 IBIDEM, p. XLVII.

154 DAMBRUYNE, Keizer Karel: meester of knecht?, p. 164.

155 GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, p. 591; DAMBRUYNE, *Onderzoek naar de Gentse tak van de familie van Waesberghe*, II, p. 12 met verwijzingen naar de betaling van de beul die blijkt uit de Gentse baljuwrekeningen.

156 GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, p. XLVII. Deze weduwe is inderdaad zijn tante Margareta van Waesberghe, de zus van zijn vader Gillis.

157 DAMBRUYNE, Keizer Karel: meester of knecht?, pp. 166-167.

158 GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, p. LI.

159 DAMBRUYNE, Keizer Karel: meester of knecht?, p. 177.

160 DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen*, p. 294.

161 SAG, Reeks 330, reg. 57 (dl. *quohier van den rolle*), f. 12r: 'Sche-pen(en) van Ghedeele in Ghent hebben upt rapport heml(ieden) ghed(aen) bij joncvr(ouw) Catheline van Huffelghem wed(uw)e van wijlent Jan van Waesberghe, moedre, Gillis van Huffele, Jacop van Waesberghe, Jacop en(de) Jan Truweel ghes(eijt) P(ar) mentier ende Thomaes Heylinc alle vrienden en(de) maghen van joncvr(ouw) Katheline van Waesberghe, religieulx ghecleet ende niet gheprofest int hospital ofte Godshuis van Onsen Vrouwen ter Lasarien ende goede meer [onleesbaar, vermoedelijk een woord dat betekent: voornemens] ende prepoost [prepositie: voornemen] hebben(de) int zelve godshuus toe [...]ssene ende p(er)severerne, hebben de zelve joncvr(ouw) Cathelijne van Waesberghe huer zelfs wijf ghemaect omme hue(re)n p(er)soon ende huer goet van nu voorts an te regierne zo zou danof duecht en(de) eere meent te hebbene. Actum den XVen in april XV.C XL n(aer) Paesschen.' Uit deze akte blijkt dus dat Jan van Waesberghe, de echtgenoot van Katelijne van Huffelgem, reeds voor 15 april 1540 moet overleden zijn.

fect het tijdstip van overlijden van metser en oud-schepen Jan van Waesberghe in de stadsgevangenis.

Ten tweede wijst het feit dat de veroordeelde Jan van Waesberghe werd begraven in de Gentse Sint-Niklaaskerk erop dat hij in diezelfde parochie woonde. Dat komt overeen met de woonplaats van Jan van Waesberghe en Katelijne van Huffelghem, wier huis met de achterzijde uitkeek op het koor van de Sint-Niklaaskerk. De Sint-Niklaaskerk was tevens de kerk waar zijn vader Gillis begraven lag.

41. Enkele extra aanwijzingen zijn te halen uit de aankoop van twee huizen door Katelijne van Huffelghem na het overlijden van Jan van Waesberghe. Op 27 juni 1542 kocht zij twee naast elkaar gelegen huizen in de *Catalognestraat* van het kapittel van de kanunniken van de Sint-Baafskerk. De panden hadden tot 1540 gediend als neringhuizen van respectievelijk de *Caescopers* en *Tegheldeckers*, die aan elkaar grensden. Na de opstand werden ze verbeurd verklaard en gegeven aan het Sint-Baafskapittel als vergoeding voor andere eigendommen die het kapittel aan de keizer had afgestaan. Het kapittel verkocht ze twee jaar later voor 126 lb. Vlaamse groten aan Katelijne van Huffelghem. Aangezien de oostgevel van het Tegeldekkershuis in de huidige Heilige-Geeststraat lag, stonden deze huizen dus aan de zuidzijde van de Cataloniëstraat.¹⁶²

In de Cataloniëstraat waren er dus niet minder dan vijf huizen ooit in bezit van de familie van Waesberghe. Een pand aan de noordzijde dat Gillis in 1499 gekocht had (en dat zijn zoon Jan in 1531 al voor de helft bezat), twee huizen aan de overkant die zijn broers Christiaan en Pieter erfden, en twee anderen aan de zuidzijde die in 1542 door de weduwe van Jan van Waesberghe werden aangekocht. Deze huizen liggen overigens erg dicht bij het (voormalige) metselaarshuis. In de koopakte van de twee huizen in de Cataloniëstraat wordt nog geen melding gemaakt van Louis Bette, Kathelijnes tweede echtgenoot. Mogelijks was zij op dat ogenblik dus nog niet hertrouwd.

42. Al deze informatie is alweer meer indirect bewijs dat er in Gent slechts één Jan van Waesberghe was, en dat zijn ouders Gillis van Waesberghe en Katelijne van Overtvelt waren. Alexandre Henne noemt Reinier van Huffelghem rechtuit de *beau-frère* van metser-Jan, waardoor er voor hem weinig twijfel over bestaat: Jan van Waesberghe die stierf in de *'t Sasselet* in 1539 is de echtgenoot van Katelijne van Huffelghem.¹⁶³ Ook wij hangen sterk aan deze stelling vast, in de overtuiging dat zij ook in de toekomst overeind zal blijven.

(wordt vervolgd)

Gebruikte afkortingen

FP	Familiepapieren
hb	handboeken
HMGOG	Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
KBR	Koninklijke Bibliotheek van België Albert I
Lb, Sch. par.	Pond, schellingen parisis
Lb, Sch. gr.	Pond, schellingen Vlaamse groot
n.s.	Nieuwe stijl (de rekening waarbij het jaar begint op 1 januari, in tegenstelling tot de Paasstijl, die het jaar laat beginnen op Pasen)
SAG	Stadsarchief Gent
RAG	Rijksarchief Gent

162 DE POTTER, *Gent, van den oudsten tijd tot heden*, III, p. 388 met in voetnoot 2 het citaat van de verkoopakte, gehaald uit SAG, Reeks 301, reg. 98 (1542-1543), f. 35v-36r: '[...] joncvr. Kathelijne van Huffelghem, weduwe van wilent Jan van Waesberghe, twee huusen, d'ervve daer andere, het eene ghenaeemt het Caescopers huus ende het andere het Tegheldeckers huus, wilent de voors(eide) neerijnghe respectie toebehoort hebbende, maer bij confiscatie ghedevolveert ande K. M^e ende naer der hant ons ghecedeert ende ghetransporteert in recompense van andere goedinghen, die de zelve K.M^e van ons ghehat heeft [...] de zelve huusen staende d'een neffens den andren inde Cattelloenghe strate, hier voormaels gheseyt de Cattesteghe, te wetene het voors(eide) Tiegheldeckers huus, oost vande Caescopers huuse, beede met utganghe inde voorz(eide) strate ende alsoo keerende metter oostzijde inde strate die men noempt de Helichgheest steghe [...] es ghedaen omme de somme van hondert sessessentich (sic), (in de tekst van het boek spreekt men van 126 ponden) ponden grooten VI[...] Actum den XXVIIIn jn Wedemaent XVe XLII'. Zie ook D. LIÉVOIS, *Kaas en boter in Gent (1314-1542)*, in: HMGOG, LXII (2008), pp. 78-79.

163 HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint*, p. 300.